

Τὸ Ν. ἀνελάτῃ του Πιπὶ
93 Ἰουλίου

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ὑπὸ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΕΡΖΑΚΗ.

~~~~~  
Φυλλάδιον Δ'. Ἀπρίλιος 1858.  
~~~~~

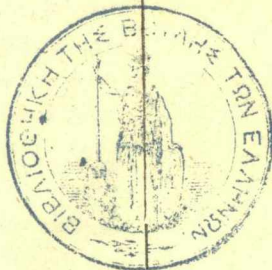
ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Κατὰ πανθειστών. — Ἐπί τινας χωρίου Ἡρωδικοῦ τοῦ ἱστορικοῦ ὑπόμνημα
Ἰωάννου Βελούδου. — Ἅγιος Μαρίνος. — Ὁ Μαργαρίτης τῆς Καμπάνης
(διήγημα).

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ,
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΜΗΣ
Ἀντωνίου Τερζάκη.

—
1858.

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΚΑΤΑ ΠΑΝΘΕΪΣΤΩΝ (1).

Ἀφ' οὗ ἐξεθέσαμεν ὅλα τὰ πανθειστικά συστήματα, ὅσα παρέχει ἡ ἱστορικὴ ἀνάπτυξις τῆς φιλοσοφίας, ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν ἔποψιν τοῦ θεοσοφικοῦ ζητήματος ἐξεταζόμενα, ἐρχόμεθα σήμερον νὰ ὑποβάλωμεν αὐτὰ εἰς σύντομον, ἀλλ' ὅσω τὸ δυνατόν πλήρη ἀνασκευὴν. Λέγομεν σύντομον, καθότι τὰ ἐπιχειρήματα, ὅσα ἠδυνάμεθα ν' ἀντιτάξωμεν εἰς τὰ πανθειστικά συστήματα ἐν γένει εἶναι τοσαῦτα, ὥστε δὲν ἀπομένει εἰς ἡμᾶς ἢ ἡ ἀμηχανία τῆς ἐκλογῆς. Ἐλπίζομεν ἀφ' ἑτέρου ὅτι ἡ ἀνασκευὴ αὕτη, ὅσω καὶ ἂν ἦναι σύντομος, θέλει ἀποβῆ ἑπαρκῆς εἰς ὑμᾶς, οἵτινες γνωρίζετε ὅτι τὸ πνεῦμα ὅλης τῆς παραδόσεώς μας εἶναι ἐκ διαμέτρου ἐναντίον εἰς τὸ πανθειστικὸν πνεῦμα.

Ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν τρία τινὰ ὡς πρὸς τὰ πανθειστικά συστήματα· καὶ πρῶτον, ποία καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη ἡ ἀξίωσις τοῦ πανθεισμοῦ, ὃ ἐστὶ ποῖος ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος τοῦ συστήματος τούτου· δεύτερον, ποία ἡ μέθοδος, ἣν μεταχει-

(1) Τῶν περὶ Θεοσοφίας παραδόσεων τοῦ κ. Βράιλα μάθημα Κ'.

ρίζονται οί πανθείσταί· και τρίτον, ποία τὰ ἐξαγόμενα, ὅσα προέρχονται ἐκ τῆς χρήσεως τῆς μεθόδου ταύτης, και ἐὰν τὰ ἐξαγόμενα ταῦτα συμφωνοῦσι πρὸς αὐτὰ τὰ γεγονότα, ὅσα ἀποκαλύπτει εἴτε ὁ ἐξωτερικὸς εἴτε ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος, ὁ κόσμος τῆς συνειδήσεως, ἢ ἐὰν ἀπ' ἐναντίας και τὰ γεγονότα και ἡ συνειδήσις ἐγείρονται και διαμαρτύρονται, ὡς εἰπεῖν, κατὰ τῶν ἐξαγομένων τούτων.

Ἡ ἀξίωσις τῶν πανθεισῶν, ὡς εἶδετε, εἶναι ἡ καθολικὴ ἐξηγήσις τοῦ παντός· εἴτε τὸ εἰπωσιν εἴτε μὴ, δισχυρίζονται οἱ πανθείσταί ὅτι δύνανται διὰ τοῦ ἰδίου συστήματος, διὰ τῆς μεθόδου ἣν μεταχειρίζονται, νὰ ἐξηγήσωσι τὸ πᾶν, αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν και πραγματοποίησιν τοῦ ἀπείρου διὰ τοῦ πεπερασμένου, νὰ ἐξηγήσωσι τὰς σχέσεις, αἵτινες συνδέουσι τὸ πεπερασμένον μετὰ τοῦ ἀπείρου, ἐνὶ λόγῳ, νὰ μᾶς δώσωσι τὴν ἐξηγήσιν τοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου και τοῦ Θεοῦ. Βλέπετε ὅτι ἡ ἀξίωσις αὕτη ὑποθέτει εἰς τὸ πνεῦμα τῶν πανθεισῶν τὴν βεβαιότητα ὅτι ὁ Θεὸς, ὅστις εἶναι κατ' αὐτοὺς ὑπὸ διάφορα ὀνόματα ἢ ἀρχὴ και ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ὄντων και φαινομένων, αὐτὸς ὁ Θεὸς, αὐτὸ τὸ ἀπειρον ἀποκαλύπτεται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου, και μάλιστα κατὰ τινὰς αὐτῶν ἀποκατὰ συνειδήσιν ἑαυτοῦ ἐν τῷ πνεύματι αὐτῶν. Ἡ ἀξίωσις τῶν πανθεισῶν εἶναι ἐπομένως, ὅτι κατὰ τινὰ στιγμὴν τοῦ χρόνου, ἐν τινι σημείῳ τοῦ τόπου, αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει ἑαυτὸν και γίνεται γνωστὸς τῷ ἀνθρώπῳ οὐ μόνον κατὰ τὴν ἐνδοτάτην αὐτοῦ φύσιν και ὑπόστασιν, ἀλλὰ και καθ' ὅλας τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ ἀναπτύξεις, καθ' ὅλους τοὺς διαφόρους τρόπους και συνδυασμοὺς, καθ' οὓς ἀναπτύσσεται και πραγματοποιεῖται ἐν τῷ κόσμῳ· διότι καθ' ὅλους ἐν γένει τοὺς πανθειστάς ὁ Θεὸς ἀναπτύσσεται, πραγματοποιεῖται διὰ τοῦ κόσμου και διὰ τῆς ἀνθρωπότητος. Δυνάμεθα λοιπὸν ἐλλόγως νὰ ἐρωτήσωμεν ἐν ταῦθα, διατί και πῶς ὀφείλομεν νὰ πιθεύσωμεν εἰς τὴν θείαν ταύτην ἀποκάλυψιν, ἥτις γίνεται ἐν τινι φιλοσοφικῷ πνεύματι, νὰ πιθεύσωμεν δηλ. εἰς τὴν γενομένην ἀποκάλυψιν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ

δεῖνος φιλοσόφου και οὐχὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι προηγήθησαν αὐτοῦ, ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Σπινόζα μᾶλλον ἢ τοῦ Ἐγγέλου· και διατί και πῶς ἡ ἀποκάλυψις αὕτη δὲν ἐγένετο πρὸς ἄλλα φιλοσοφικά πνεύματα, ἅτινα οὐχ ἤττον ἀναγνωρίζονται ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων ὡς ἐξ Ἰσοῦ ὑψηλὰ και ἄξια ἐπομένως τοιαύτης ἰδιαίτερας χάριτος; διατί τὸ ἀπόλυτον, ὅπερ ἀνεπτύχθη, ὡς λέγει ὁ Ἐγγελοσ, φέρ' εἰπεῖν, διὰ τοῦ κόσμου και διὰ τῆς ἀνθρωπότητος, διατί τὸ ἀπόλυτον πνεῦμα, ὅπερ παράγει τὴν καλλιτεχνίαν, τὴν θρησκείαν, τὴν φιλοσοφίαν, διατί τὸ ἀπόλυτον τοῦτο πνεῦμα ἔφθασεν εἰς πλήρη συνειδήσιν ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ χρόνου, κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ τόπου, ἐν τῷ πνεύματι μόνον τοῦ Ἐγγέλου; πρὸς τί λοιπὸν ἢ πρὸ τῆς Ἐγγελιανῆς ὑπάρξασα φιλοσοφικὴ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπότητος; πρὸς τί ὁ Πλάτων και ὁ Ἀριστοτέλης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις; πρὸς τί ὁ Καρτέσιος και ὁ Λεϊβνίτιος κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν; πῶς δικαιολογεῖται ἡ ἀξίωσις αὕτη, ὅτι τὸ ἀπόλυτον ἐπεφυλάχθη νὰ ἀποκαλυφθῆ καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς οὐσίας και ἀναπτύξεώς του εἰς τὸ πνεῦμα ἐνὸς και μόνου ἀνθρώπου; Ὁμολογητέον ὅτι ἡ ἀξίωσις αὕτη ἐκ τῶν προτέρων ἐξεταζομένη, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐξαγομένων τῆς μεθόδου τῶν πανθεισῶν, μόνη αὕτη ἐμφαίνει ἀγερωχίαν ἀδικαιολόγητον, ἥτις, ἐὰν ἀπαθῶς και ἐλλόγως ἐξετασθῆ, πρέπει βεβαίως νὰ θεωρηθῆ μᾶλλον ὡς γελοία παραφροσύνη. Δι' ἰσχυρίζεται ὁ πανθείστης ὅτι μόνος δύναται ν' ἀνακαλύψῃ τὴν φύσιν και τὴν οὐσίαν τοῦ ἀπείρου. Ἀλλ' ἐὰν τοῦτο ἡδύνατο, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἤθελε βεβαίως ἔχει τὴν πανσοφίαν, και ταύτην ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει νὰ δικαιολογήσῃ και ἀποδείξῃ διὰ τῶν ἔργων, ὅταν δι' ἰσχυρίζεται ὅτι τὴν ἔχει· ἐν ἄλλοις λόγοις, ἡ πανσοφία συνεπιφέρει τὴν παντοδυναμίαν. Καὶ τρώντι ἐὰν πραγματικῶς ἡδύνατο τὸ πνεῦμα φιλοσόφου τινὸς νὰ παρεισδύσῃ εἰς τὰ πλέον ἀπόκρυφα μυστήρια τοῦ ἀπολύτου, ἐὰν ἡδύνατο ν' ἀνακαλύψῃ ὅλους τοὺς τύπους και νόμους τῆς ἀναπτύξεως και πραγματοποιήσεως τοῦ ἀπολύτου, ἐὰν ἡδύνατο μὲ γεωμετρικὴν ἀκρίβειαν νὰ ἀναγνωρί-

ση καὶ προσδιορίση βῆμα πρὸς βῆμα τὴν πρόβασιν τῆς ιδέας, ὡς διῆσχυρίζεται ὅτι προσδιώρισεν αὐτὴν, ὁ Ἐγγελοσ, βεβαίως τὸ πνεῦμα τοῦτο τὸ φιλοσοφικόν, γνωρίζον ὅλα τὰ μυστήρια τῆς υπάρξεως, ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν τὸ πᾶν ἐξῆλθε ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ἀπολύτου, τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐπραγματοποιήθη, ἔλαβεν ἰδιαιτέραν μορφήν, καὶ ἐπομένως ἤθελε δυνηθῆ, ὡς διῆσχυρίζεται ὅτι ἐπαναλαμβάνει διὰ τῆς λογικῆς ἐξαγωγῆς τὴν αἰώνιον πράξιν, ἣτις δὲν εἶναι ἢ ἡ πραγματικὴ παραγωγή τῶν ὄντων καὶ φαινομένων, ὡς διῆσχυρίζεται ὅτι διὰ τῆς λογικῆς μεθόδου δύναται νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πράξιν αὐτὴν τῆς δημιουργίας, ἤθελε δυνηθῆ καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὴν τὴν δημιουργίαν, ἤθελεν ἔχει καὶ τὴν παντοδυναμίαν, ἣν οὐχ ἤττον οὐδεὶς τῶν πανθεισῶν ἔχει. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτοις, ἐὰν ἡ ἀξίωσις αὐτῆ τῶν πανθεισῶν ἡδύνατο νὰ γίνῃ δεκτὴ, ἐὰν ἡδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς νόμιμος καὶ ἔλλογος ἀξίωσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἤθελομεν ἔχει διὰ τοῦ πανθεισμοῦ τὴν καθολικὴν τῶ ὄντι ἐξήγησιν τοῦ παντός. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὑποθέσωμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι διὰ τῆς πανθειστικῆς φιλοσοφίας ἀποκαλύπτει ὁ φιλόσοφος ἐν μέρει τοῦλάχιστον αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ ἀπολύτου, τὴν ἄχρι τοῦ νῦν πραγματοποιήσιν αὐτοῦ διὰ τοῦ κόσμου καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὅσα διῆσχυρίζονται περὶ τῆς δημιουργίας, ὅ ἐστι περὶ τῆς πτώσεως τῆς δημιουργίας ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ἀπολύτου, ὡς ἔλεγεν ὁ Σχελίγγος, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὅσα διῆσχυρίζονται καὶ ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν τῆς ὕλικῆς φύσεως, καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξίν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν ἔχωνται ἀληθείας, πῶς δύνανται νὰ μᾶς βεβαιώσωσιν, ὅτι καὶ ἡ ἐπομένη ἀνάπτυξις τοῦ ἀπολύτου, καὶ ἐκείνη ἡ ἐποχὴ τῆς ἀναπτύξεως ταύτης, ἣτις εἶναι εἰσέτι κεκρυμμένη εἰς τὸ σκότος τοῦ μέλλοντος, θέλει ἐπισφραγίσαι τὰς ἀρχὰς ἃς θέτουσι, τοὺς νόμους οὓς διῆσχυρίζονται ὅτι ἀνεκάλυψαν κατὰ τὴν μέχρι τοῦ νῦν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀπολύτου; ἐν ἄλλοις λόγοις, καὶ ἐὰν παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐξ-

γούσι διὰ τῆς ἑαυτῶν μεθόδου τὸ παρελθόν, καὶ τὸ παρὸν, διὰ ποίου λόγου δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν, τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν, ὅτι ἐξηγοῦσι διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου καὶ τὸ μέλλον; Βεβαίως οὐδεμίαν ἔχομεν ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ ἀτελεύτητος ἐπανάληψις τῶν Ἐγγελικῶν συλλογισμῶν, ἡ ἀτελεύτητος ἐκείνη τριχοτομία καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἱστορίας θέλει ἐξακολουθήσει μέχρι τέλους, καὶ ὅτι πάντοτε διὰ τοῦ αὐτοῦ τύπου καὶ διὰ τῶν αὐτῶν νόμων θέλει πραγματοποιηθῆ ἡ πρώτη καὶ μόνη ὑπόστασις τοῦ παντός, ἡ μόνη ἀρχὴ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὴ ἡ ἰδέα κατὰ τὸν Ἐγγελοσ, αὐτὴ ἡ καθολικὴ ὑπόστασις κατὰ τὸν Σπινόζαν, αὐτὴ ἡ ἀπόλυτος ταυτότης κατὰ τὸν Σχελίγγον; Καὶ ταῦτα ὡς πρὸς τὴν ἀξίωσιν τῶν πανθεισῶν, παραβαλλομένην πρὸς αὐτὸ τὸ σύστημα αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι τὸ ἀληθὲς σύστημα τῆς φιλοσοφίας; καὶ ταῦτα, ἐπαναλαμβάνω, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει πάντοτε ὅτι αὐτὴ ἡ ἀξίωσις δύναται νὰ πραγματοποιηθῆ.

Ἄλλ' ἃς ἴδωμεν πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ἀξίωσις αὕτη; ποίκα ἡ μέθοδος, δι' ἧς διῆσχυρίζονται οἱ πανθεισταὶ ὅτι δύνανται νὰ κατορθώσωσι τὴν καθολικὴν ταύτην ἐξήγησιν τοῦ παντός; ἡ μέθοδος τῶν πανθεισῶν, τηρουμένων τῶν διαφορῶν, δι' ὧν διαστέλλονται ἀλλήλων τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναφανέντα διάφορα πανθειστικὰ συστήματα, ἡ γενικὴ εἰς ὅλους μέθοδος εἶναι ἡ *λογικὴ* ἐκείνη ἡ μέθοδος δι' ἧς τεθείσης μιᾶς ἀρχῆς ἢ μιᾶς ἐννοίας, ἐξάγομεν, κατὰ τινὰς ἀναγκάσιους νόμους τοῦ πνεύματος, ὅλας τὰς ιδέας ὅσαι *δυναμει* ἐνυπάρχουσιν εἰς αὐτήν. Τὴν *λογικὴν* μέθοδον γνωρίζετε, καθότι ἀνεπτύξαμεν αὐτὴν κατὰ πλάτος ἐν τῇ λογικῇ πραγματείᾳ. Εἶδομεν ποία οὐσιωδῶς ἡ θεωρία τοῦ συλλογισμοῦ, τίνι τρόπῳ τεθείσης μιᾶς προτάσεως, δι' ἐνός τῶν ὄρων αὐτῆς, ὅστις εἰσέρχεται εἰς τινὰ ἄλλην καὶ συνδέει τὴν πρώτην μετὰ τῆς δευτέρας, φθάνομεν ἐπὶ τέλος εἰς τρίτην πρότασιν, ἣν ὀνομάζομεν *συμπέρασμα*, καὶ δι' ἧς ἀποδεικνύομεν τὴν ἀναγκαίαν σχέσιν ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ δύο τι-

νῶν ὄρων. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἐν χρήσει κατ' ἐκείνας τὰς ἐπιστήμας, ὅσαι ἀνάγκη δὲν ἔχουσιν ἄλλων βοηθημάτων, εἶναι ἐν χρήσει ἰδίως εἰς τὰς γεωμετρικὰς καὶ ἐν γένει εἰς τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, διότι αἱ ἐπιστήμαι αὗται, οὐσαι καθαρῶς λογικαὶ ἐπιστήμαι, ὁρμῶνται ἐκτινῶν πρώτων ἐννοιῶν, ἐκτινῶν πρώτων διδομένων, ἅτινα ἀναπτύσσουσιν διὰ τῆς λογικῆς ἐξαγωγῆς. Τεθείσης, λ. χ. τῆς καθαρᾶς ἐννοίας τοῦ κύκλου ἢ τοῦ τετραγώνου ἢ τοῦ ἀριθμοῦ, τεθείσης ἐννοίας τινὸς καθαρᾶς, εὐκολον νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῆς πρώτης ταύτης ἐννοίας διὰ τῆς συλλογιστικῆς μεθόδου, διὰ τῆς λογικῆς ἐξαγωγῆς, ὅλας τὰς ἄλλας ὅσαι *δυνάμει* ἐνυπάρχουσιν εἰς αὐτήν. Καὶ πραγματικῶς βλέπομεν, ὅτι διὰ τῆς μεθόδου ταύτης αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπιστήμαι ἔλαβον θαυμαστὴν ἀνάπτυξιν, βλέπομεν ὅτι τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐπιστημῶν τούτων εἶναι οὐ μόνον ἀληθῆ, ἀλλὰ καὶ γενικῶς ὁμολογούμενα καὶ ἀναντίρρητα· ἅπαντες τὰ ἀποδέχονται ὡς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, καὶ δὲν δύναται εἰμὴ νὰ τὰ παραδεχθῶσι, διότι, ἐὰν θέλωσι, δύναται νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν λογικὴν ἐξαγωγὴν, δύναται νὰ ἐφαρμώσωσι τὴν αὐτὴν μέθοδον, ἣν μετεχειρίσθησαν οἱ πρώτοι μορφώσαντες τὰς ἐπιστήμας ταύτας, καὶ λογικῶς νὰ βεβαιωθῶσι περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἐξαγομένων τούτων. Ἐπομένως οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ τὰς μαθηματικὰς ἀληθείας, οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ τὰς ἀληθείας ταύτας, ἃς ἅπαντες θεωροῦσιν ὡς καθολικὰς καὶ ἀναγκασίας, διότι ἐξέρχονται ἐκ τινος πρώτης καθαρᾶς ἐννοίας, καὶ ἐξέρχονται διὰ τῆς λογικῆς μεθόδου, ἣτις, ὅταν γίνεται ὀρθῆ χρῆσις αὐτῆς, εἶναι φύσει καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀλάθηστος. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι, ἐὰν ἡ μέθοδος αὕτη δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Τὸ ζήτημα εἶναι, ἐὰν ἡ μεγάλη ὠφέλεια, ἣν ἀπολαμβάνουσιν ἐξ αὐτῆς αἱ καθαρὰ καὶ λογικὰ ἐπιστήμαι, οἷαι αἱ μαθηματικαί, δύναται νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς χρήσεως τῆς μεθόδου ταύτης καὶ κατὰ τὰς ἄλλας. Εἴπομεν, πραγματευόμενοι περὶ τῶν λογικῶν θεωριῶν, ὅτι ἡ λογικὴ θεωρία δύο ἔχει μέρη, τὴν θεωρίαν τῆς εὐρέσεως

τοῦ ἀληθοῦς ἢ τὴν *εὐρετικὴν*, καὶ τὴν τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἀληθοῦς ἢ τὴν *ἀποδεικτικὴν*· καὶ ἴδομεν ὅτι ἡ κυρίως καὶ συνήθως *λογικὴ* λεγομένη δὲν εἶναι ἡ θεωρία τῆς εὐρέσεως, ἀλλὰ ἡ θεωρία τῆς ἀποδείξεως, ἡ θεωρία διπλατῆ τῆς ἐργασίας ἐκείνης τοῦ πνεύματος, δι' ἧς ἔχοντες ἤδη ἀλήθειαν τινὰ, τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἀποδεικνύομεν καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, ἵνα καταστήσωμεν αὐτὴν πληρεστέραν καὶ ἀναντίρρητον. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἡ λογικὴ αὕτη ἐξαγωγή οὐ μόνον κατὰ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἐν γένει δύναται νὰ ᾖναι χρήσιμος· ἀλλ' ἵνα καταστῇ χρήσιμος, ἀπαιτεῖ τὴν βοήθειαν ἐτέρας μεθόδου, ἣτις εἶναι ἀχώριστος κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας ἀπὸ τῆς λογικῆς· ἡ λογικὴ ἐξαγωγή ἀπαιτεῖ καὶ ἀνάγκη ἔχει τῆς παρατηρήσεως τῶν γεγονότων, εἴτε τῶν ἐξωτερικῶν εἴτε τῶν ἐσωτερικῶν· καὶ ἐνθυμεῖσθε, ὅτι τὴν γενικὴν μέθοδον τῆς ἐπιστήμης ἐθεωρήσαμεν ὡς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ λόγου εἰς τὰ φαινόμενα, ὅσα παρέχει εἴτε ἡ ἐσωτερικὴ εἴτε ἡ ἐξωτερικὴ παρατήρησις. Ἐπομένως ὅταν ἐφαρμόζεται μόνη, λίαν ὠφέλιμος ἡ λογικὴ μέθοδος κατὰ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας· διότι αἱ ἐπιστήμαι αὗται, ὅτε ἀφηρημένως ἐκθέτονται, δὲν ἔχουσιν ὑπ' ὄψιν οὐδὲν τῶν φυσικῶν φαινομένων, τῶν φυσικῶν γεγονότων, ὅσα παρουσιάζει εἴτε ὁ ἐσωτερικὸς, εἴτε ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος. Ὁ κύκλος, τὸ τρίγωνον, τὸ τετράγωνον καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα θεωρεῖ ἡ γεωμετρία, οἱ ἀριθμοὶ καὶ τὰ ποσὰ, ἅτινα θεωροῦσιν ἐν γένει αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστήμαι δὲν εἶναι ἀντικείμενα ἅτινα πραγματικῶς ἔχομεν ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν ὁμοίων ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἡ μονάς, τὸ σημεῖον, ἡ γραμμὴ, ἅπασαι αἱ πρώται ἐννοιαί, ἐξ ὧν ἡ μαθηματικὴ ἐξάγει διὰ τῆς λογικῆς μεθόδου τὰς θεωρίας αὐτῆς, εἶναι καθαρὰ ἐννοιαί, ἐννοιαί ἐκ τῶν προτέρων, ἃς συλλαμβάνομεν διὰ τοῦ λόγου, ἃς δὲν μορφόνομεν, δὲν δυνάμεθα νὰ μορφώσωμεν διὰ τῆς παρατηρήσεως, εἴτε τῆς ἐσωτερικῆς, εἴτε τῆς ἐξωτερικῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἔχουσιν ἀναγκαῖον καὶ καθολικὸν χαρακτῆρα ἀληθείας, εἶναι ἐννοιαὶ ἀμιγεῖς παντὸς ὕλισσῃ στοι-

χείου, καθαρά, καθὸ ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ λόγου ἀναπτυσσόμενοι. Καὶ τότε μόνον εἶναι χρήσιμοι αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι πρὸς τελειοποίησιν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ὅταν τὰς καθαρὰς καὶ ἀπολύτους αὐτῶν θεωρίας δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν ἐπὶ τῶν γεγονότων, ἐπὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἐπὶ τῶν φαινομένων, ἐκείνων, ἅτινα ὅμως δὲν γνωρίζομεν καὶ δὲν μελετῶμεν διὰ τῆς λογικῆς μεθόδου, ἀλλὰ δι' ἄλλης μεθόδου, δι' ἄλλης δυνάμεως τοῦ πνεύματος, διὰ τῆς συνειδήσεως, ἐὰν πρόκειται περὶ ἐσωτερικῶν, διὰ τῆς παρατηρήσεως, ἐὰν περὶ ἐξωτερικῶν. Ἐπομένως ἡ λογικὴ μέθοδος εἶναι ὠφέλιμος, χρησιμωτάτη κατὰ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, ἀλλ' ὅταν αἱ μαθηματικαὶ περιορίζονται ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν καθαρῶν ἐννοιῶν, καὶ τότε δὲν ἀνακαλύπτουσι, κυρίως εἰπεῖν, ἀλλ' ἀποδεικνύουσιν ἀληθείας, αἵτινες δυνάμει ἐνυπάρχουσιν εἰς τὰς πρώτας αὐτῶν ἐννοίας· τότε δὲ αἱ μαθηματικαὶ αὗται ἐπιστῆμαι χρησιμεύουσι πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν νόμων τῶν πραγματικῶν φαινομένων, ὅτε ἐφαρμόζονται εἰς τὰ διὰ τῆς παρατηρήσεως γνωστὰ ἡμῖν γεγονότα. Ὡστε μόνη ἡ λογικὴ ἐξαγωγή, μόνη ἢ ἐκ τῶν προτέρων λογικὴ μέθοδος δὲν παρέχει οὐδεμίαν θετικὴν γνώσιν περὶ τῶν ὑλικῶν φαινομένων, οὐδὲ περὶ τῶν πνευματικῶν γεγονότων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν νόμων τῆς φύσεως αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν, ἀνεξαρτήτως πάσης βοήθειας, ἢν παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ χρῆσις, ἡ ἐνέργεια ἄλλης ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ἄς ἴδωμεν τίνι τρόπῳ μεταχειρίζονται αὐτὴν οἱ πανθεῖσταί. «Λογικὴ μέθοδος, λογικὴ ἐξαγωγή, » συλλογισμὸς ἀναγκαῖος, ἀδιακόπως ἐπαναλαμβανόμενος», τοιαῦται αἱ λέξεις, ἄς ἀπηντήσαμεν κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν πανθεϊστικῶν συστημάτων καὶ ἰδίως τοῦ συστήματος τοῦ Ἐγγέλου. Τὸ σύστημα τοῦ Ἐγγέλου, ὡς ἠδυνήθητε νὰ πληροφορηθῆτε, εἶναι ἡ ἀνακεφαλαίωσις, ἡ συμπλήρωσις καὶ τε-

λειοποίησις ὅλων τῶν πρὸ αὐτοῦ πανθεϊστικῶν συστημάτων· καὶ διὰ τοῦτο διίσχυρίζετο ὅτι ἀνεκάλυψε τὴν ὀριστικὴν φιλοσοφίαν, ὅτι αὐτὸ τὸ ἀπόλυτον ἔφθασε τέλος εἰς πλήρη συνείδησιν ἑαυτοῦ ἐν τῷ πνεύματι καὶ διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ φιλοσόφου. Ἄλλ' ἐν ταῦτα ἀληθῆ, οὐδεμίαν ἄλλην περαιτέρω φιλοσοφικὴν ἀνάπτυξιν ἠδυνάμεθα νὰ προσμείνωμεν, ἔπρεπε νὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὸ νὰ ἐννοήσωμεν καὶ ἐφαρμόσωμεν τὴν φιλοσοφίαν ταύτην τοῦ Ἐγγέλου. Ποία λοιπὸν ἡ σημασία τῶν λέξεων, ἄς μεταχειρίζεται ὁ Ἐγγελοῦ; τί ἐννοεῖ, ὅταν λέγει *λογικὴν ἐξαγωγήν, συλλογισμὸν, ἐπαράληψιν τοῦ συλλογισμοῦ τούτου, θέσιν, ἀντίθεσιν, σύνθεσιν;* τί τέλος ὁ λογικὸς οὗτος τύπος, ὁ λογικὸς οὗτος νόμος, ὅστις κατὰ τὸν Ἐγγελοῦ ταυτίζεται μὲ αὐτὸν τὸν τύπον, μὲ αὐτὸν τὸν νόμον τῆς παραγωγῆς τῶν ὄντων; ὑπάρχει κατὰ τὸν Ἐγγελοῦ συλλογισμὸς δυνάμει τοῦ ὁποῖου ἡ ἰδέα εἶναι πρῶτον *καθ' ἑαυτὴν an sich*, ἀκολούθως μερικεύεται καὶ ὑπάρχει *δι' ἑαυτὴν, für sich*, τέλος ἐπανερχεται εἰς *ἑαυτὴν*, καὶ ὑπάρχει *συνάμα καθ' ἑαυτὴν καὶ δι' ἑαυτὴν, an und für sich*· καὶ οὕτω συμπληροῦται ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἰδέας. Καὶ ὅτι ὁ τύπος οὗτος εἶναι λογικὸς καὶ πραγματικὸς, εἶναι ὁ θεμελιώδης νόμος τοῦ λόγου καὶ τοῦ πνεύματος ἀντιστοιχῶν εἰς τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς πραγματικῆς παραγωγῆς τῶν ὄντων, καὶ τοσοῦτον ὥστε ταυτίζεται μὲ αὐτὸν, ὅτι ὁ πραγματικὸς οὗτος τύπος εἶναι ὁ λογικὸς τύπος τοῦ πνεύματος, τὸ ἀποδεικνύουσι καὶ αὐταὶ αἱ λέξεις, λέγει ὁ Ἐγγελοῦ· διότι ὁ συλλογισμὸς ὑποθέτει πάντοτε ἰδέαν τινά, ἀρχὴν γενικὴν, ὑποθέτει κατὰ δεῦτερον λόγον *κρίσιν*, καὶ ἡ κρίσις εἶναι διαίρεσις, χωρισμὸς, καὶ πραγματικῶς ἡ ἰδέα, ὅταν τίθεται δι' ἑαυτὴν, μερικεύεται, διαφοροποιεῖται, θέτει τί ἕτερον καὶ διάφορον ἑαυτῆς, μερικεύεται διὰ τῆς κρίσεως, *urtheil*, ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ, ὅ ἐστι διὰ τῆς διαίρεσεως, κρίσεως καὶ διακρίσεως, διότι καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν διάλεκτον ἡ κρίσις σημαίνει διαίρεσιν· τὸ δὲ συμπέρασμα, *schluss*, οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ συν-

ένωσις τῶν δύο ἄκρων διὰ τῆς συμπληρώσεως τοῦ λογικοῦ τύπου. Κατάχρησις μεγίστη καὶ λέξεων καὶ ἐννοιῶν! Καὶ πρῶτον εἶδομεν καὶ διὰ τῆς ψυχολογικῆς θεωρίας καὶ διὰ τῆς λογικῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος, ὅτι ναὶ μὲν βάσις οἰουδήποτε συλλογισμοῦ εἶναι ἰδέα τις γενικὴ, ἀρχή τις, ἣν θέτομεν, ναὶ μὲν ὁ συλλογισμὸς, οἰοσδήποτε συλλογισμὸς, τελεῖται διὰ τινων προτάσεων, ὅτι αἱ προτάσεις οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ δηλώσεις, ἐκφράσεις κρίσεων, ναὶ μὲν τὸ συμπέρασμα εἶναι συνένωσις δύο ὄρων διὰ τινος τρίτης προτάσεως ἐξαγομένης ἐκ τῶν δύο προκειμένων, ἀλλ' ἐνθυμεῖσθε βεβαίως, ὅτι οὔτε ἡ κρίσις εἶναι διαίρεσις, οὔτε τὸ συμπέρασμα εἶναι ἐπανάλευσις τις, ἀλλ' ὅτι ἀπεναντίας ἡ κρίσις εἶναι ἐκφρασις σχέσεως, εἶναι ἐκφρασις τῶν ποικίλων σχέσεων, ὅσαι ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν ὄντων καὶ τῶν στοιχείων των· ὅτι ἡ κρίσις ἐπομένως μακρὰν τοῦ νὰ ἦναι διαίρεσις ἢ χωρισμὸς (ὅ,τι καὶ ἂν δηλοῖ εἴτε ἡ Γερμανικὴ εἴτε ἡ Ἑλληνικὴ λέξις) εἶναι μᾶλλον *συνένωσις*· καὶ διὰ τοῦ συλλογισμοῦ ἐνθυμεῖσθε, ὅτι ἀποδεικνύομεν τὴν σχετικὴν περιεκτικότητά των ἐννοιῶν, ἀποδεικνύομεν δηλαδὴ, ὅτι ἂν ὁ δεῖνα ὄρος περιέχεται εἰς τὸν δεῖνα ἄλλον, καὶ ἂν τρίτος τις ὄρος περιέχεται εἰς τὸν πρῶτον, ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ τρίτος οὗτος πρέπει νὰ περιέχεται εἰς ἐκεῖνον, ὅστις περιλαμβάνει τὸν πρῶτον. Εἶδομεν ποῖος ὁ θεμελιώδης νόμος τοῦ συλλογισμοῦ, οἷον ἀνεγνώρισεν καὶ ἔθεσεν αὐτὸν διὰ παντός ἡ ἡγεμονικὴ διάνοια τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶδομεν ὅτι τὸν νόμον τοῦτον ἀνεγνώρισαν ἅπαντες οἱ φιλόσοφοι, διότι εἶναι πραγματικὸς νόμος αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ὁ συλλογισμὸς ἐπομένως δὲν εἶναι ἡ μερικευθεὶς γενικῆς τινος ἐννοίας, δὲν εἶναι ἡ ἐπανάλευσις τῆς μερικευθείσης ταύτης ἐννοίας εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς ἀρχὴν, ἀλλ' ἐργασία τοῦ πνεύματος, δι' ἧς τριῶν ὄρων τιθεμένων, ἀποδεικνύομεν τὴν σχέσιν τῆς περιεκτικότητος, τὴν σχετικὴν δηλ. περιεκτικότητα των ὄρων τούτων, καὶ ὡς τελευταῖον ἀποτέλεσμα ἀπολαμβάνομεν τὴν βεβαιότητα, ὅτι ὁ τρίτος περιέχεται εἰς τὸν πρῶτον, ὅ ἐστι δὲν ἐπ' ἀνέρχεται τὸ μερικὸν εἰς τὸ γε-

νικόν, ἀλλ' ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ μερικὸν περιλαμβάνεται εἰς τὸ γενικόν, καὶ ἀποδεικνύεται διὰ τινος μέσου ὄρου, ὅστις συνδέεται καὶ πρὸς τὸν τρίτον καὶ πρὸς τὸν πρῶτον, διὰ τῆς σχέσεως ἧτις ὑπάρχει μεταξὺ τούτου καὶ ἐκεῖνων. Οὕτω λοιπὸν ὁ συλλογισμὸς ἀποδεικνύει τὴν σχέσιν τῆς περιεκτικότητος τριῶν ὄρων. Ἐπομένως δυνάμεθα ἀδιστακτικῶς νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ λογικὴ μέθοδος τοῦ Ἐγγέλου δὲν εἶναι ἢ εἰς ὅλους γνωστὴ λογικὴ μέθοδος· μάταιον νὰ καλύψωσι τὴν ἀτέλειαν τῆς Ἐγγελιανῆς μεθόδου διὰ τῆς μεγάλης καὶ ἀναντιρρήτου ὑπολήψεως ἣν ἔχει ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ ἡ πραγματικῶς καὶ ἀληθῶς λογικὴ μέθοδος. Φαίνεται ὅτι *λογικὴν* ὠνόμασε τὴν μεθόδον τοῦ ὁ Ἐγγελοῦ προσπαθῶν διὰ τῆς λέξεως ταύτης ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὴν τὴν καθολικὴν ἐκείνην καὶ ἀναντιρρήτον αὐθεντίαν, ἣν πρέπει νὰ ἔχη ἡ ἀληθῶς λογικὴ μέθοδος τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ὅλων τῶν φιλοσόφων ἐν γένει, καὶ διὰ τοῦ ἐπιθέτου νὰ καλύψῃ τρόπον τινὰ τὸ οὐσιαστικόν.

Ἀλλὰ μήπως τῆς λογικῆς μόνον μεθόδου χρῆσιν ποιοῦσιν οἱ πανθεῖσται; Ἐὰν νομίζωσιν ὅτι διὰ τῆς λογικῆς αὐτῶν μεθόδου, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦναι, ἔστω ὅτι εἶναι αὐτὴ ἡ γνησίαι λογικὴ μέθοδος, ἐὰν νομίζωσιν ὅτι δύνανται νὰ ἐξηγήσωσι δι' αὐτῆς τὸ πᾶν, ἃς μείνωσι λοιπὸν πιστοὶ εἰς αὐτὴν, ἃς μὴ προσδράμωσιν εἰς ἄλλα, ἄλλοθεν λαμβανόμενα βοηθήματα. Πρόκειται νὰ ἐξηγήσωσι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀπείρου, τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἀπολύτου λ. χ. διὰ τῆς ἱστορίας ἢ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὕλικου κόσμου, ἃς μὴ προσδράμωσιν εἰς τὰ βοηθήματα, ἅτινα παρέχει αὐτοῖς ἡ ἱστορία ἢ ἡ παρατήρησις τῆς φύσεως. Ἄς ἐξηγήσωσι λ. χ. τὸν ἀνατολικὸν κόσμον ἀνεξαρτήτως ὅλων τῶν βοηθημάτων καὶ γνώσεων, ἃς παρέχει εἰς αὐτοὺς ἡ θετικὴ καὶ πραγματικὴ αὐτοῦ ἱστορία, ἃς μὴ συμβουλευθῶσι τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἱστορίας ταύτης, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς λογικῆς ἐξαγωγῆς, διὰ τοῦ συλλογισμοῦ, διὰ τῆς τριχοτομίας τῶν ἐννοιῶν καὶ ἰδεῶν, ἃς ἐξηγήσωσι τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἢ τὰ πραγματικὰ, τὰ φυ-

σικά, τὰ ὕλικὰ γεγονότα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀπείρου, τοῦ ἀπολύτου διὰ τοῦ ὕλικου κόσμου, ἃς ἐξηγήσωσιν ἄνευ τῆς βοήθειας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἀλλ' ἐννοεῖτε ὅτι ἡ ἐξήγησις αὕτη εἶναι ἀδύνατος, διότι ἡ λογικὴ ἐξαγωγή ὑποθέτει ἀρχὴν, ἣν γνωρίζομεν οἰκοθεν, ἣν δὲν ἔχομεν ἀνάγκη νὰ πορισθῶμεν ἄλλοθεν, νὰ ἐξακριβώσωμεν καὶ ἐπαληθεύσωμεν, ἐννοίαν πρώτην, ἐν ἣ ἀποδεικνύομεν ὅτι ἐνυπάρχουσιν ἄλλαι ἐννοίαι, αἵτινες πραγματικῶς ἐνυπάρχουσιν εἰς αὐτήν, καὶ ἃς ἐξάγομεν ἐξ αὐτῆς διὰ τῆς λογικῆς ἐξαγωγῆς. Ἀλλ' ὅταν πρόκειται περὶ ἱστορικῶν γεγονότων, δὲν δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην, καθὼς κατασκευάζομεν τὴν γεωμετρίαν διὰ μόνων τῶν πρώτων ἐννοιῶν τῶν σχημάτων, καθὼς κατασκευάζομεν τὴν ἀριθμητικὴν διὰ τῶν πρώτων ἐννοιῶν τῶν ἀριθμῶν, καθὼς ὅλας τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας μορφόνομεν διὰ τινῶν πρώτων ἐννοιῶν, καθαρῶν, ἃς δὲν λαμβάνομεν διὰ τῆς παρατηρήσεως, ἀλλ' ἃς συλλαμβάνομεν διὰ τοῦ λόγου. Ἐπὶ τῶν τοιούτων οὔτε ἡ χρῆσις τῆς λογικῆς μεθόδου εἶναι κατάλληλος, οὔτε αὐτοὶ οἱ πανθειεῖσαι δύνανται νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν χρῆσιν αὐτῆς. Καὶ πραγματικῶς, ἐὰν ἐξετάσωμεν ποία ἡ πρώτη ἐννοία, ἐξ ἧς ὀρμῶνται οἱ πανθειεῖσαι, ἔτι μᾶλλον θέλομεν βεβαιωθῆ, ὅτι ἀδύνατον εἶναι ἐκ τῆς πρώτης ταύτης ἐννοίας νὰ ἐξαγάγωμεν τὰς λοιπὰς. Ποῖαι αἱ πρώται μαθηματικαὶ ἐννοίαι; ἐννοίαι καθαρὰ καὶ ἐκ τῶν προτέρων, ἃς γνωρίζομεν. Ποία ἡ πρώτη ἐννοία τῶν πανθειεστῶν; αὐτὸ τὸ ἀπόλυτον, αὐτὴ ἡ Ἰδέα, ἐννοία δὴλ: ἣν δὲν γνωρίζομεν, ὡς γνωρίζομεν τὸν κύκλον, ἢ τὸ τετράγωνον, ἢ τὸν ἀριθμὸν, ἢ τὴν μονάδα: θέλομεν ἐξακολουθήσει εἰς τὸ ἐπόμενον μάθημα.

ΕΠΙΤΙΝΟΣ ΧΩΡΙΟΥ ΗΡΩΔΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ,

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΒΕΛΟΥΔΟΥ.

(*Ἐξήχθη ἐκ τοῦ Β'. Τομ. Σειρ. Γ'. τῶν Πρακτικῶν τῆς ἐν Βερεῖα Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν γραμμῶν καὶ τεχνῶν*).

Ὁ καὶ μικρὰν γνῶσιν ἔχων τῆς φιλολογικῆς ἱστορίας οὐκ ἄγνοεῖ ὅτι Ἡρωδιανὸς ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐζήσεν ἐν Ῥώμῃ, ἀκμάσας ἀπὸ τοῦ 180 ἄχρι τοῦ 238 μετὰ Χριστὸν ἔτους, ὅτε ἀνέλαβε σοβαρὰ δημόσια ὑπουργήματα, καὶ ὅτι, γέρον ἤδη κατὰ τε τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν πείραν, μονήρη διαίταν καὶ ἀτάραχον βίον ἀσπασάμενος, κατέλιπε τοὺς ἀστικούς θορύβους καὶ τῆς αὐτόθι αὐλῆς τὰς ἀθεμιτοῦργίας. Οὐκ ἄγνοεῖ πρὸς τούτους, ὅτι ὁ Ἡρωδιανὸς, ἀναλογιζόμενος τὰ ἐν διαστήματι πενήκοντα μάλιστα ἐνιαυτῶν ποικίλα κατὰ τὴν διαδοχὴν, τοὺς οἴκοι καὶ ἔξω πολέμους, τὰς φατρίας, καὶ τὰς ὀμότητας διελθόντα συμβάντα, συντάξεν διήγησιν ἐξ ὀκτὼ βιβλίων συγκειμένην ἀπὸ τοῦ θανάτου Μάρκου τοῦ Αὐρηλίου ἄχρι τῶν ἀρχῶν τῆς βασιλείας Γορδιανοῦ τοῦ τρίτου. Γινώσκει ὅτι γράφων, οὔτε τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν, οὔτε τῆς συνειδήσεως ἠδύνατο ν' ἀπαρνηθῆ τὴν μαρτυρίαν, πολλῶ δὲ ὀλιγώτερον νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς συγχρόνους. Γινώσκει ὅτι εἶναι ἡ σπουδαιότερα καὶ ἡ μόνη ἴσως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης αὐθεντία, καὶ ὅτι ἡ ἀδολογία ἀλήθεια, τὸ θάρρος καὶ ἡ ὀρθοκρίσις οὐ μόνον δεικνύουσιν αὐτὸν ἀνάξιον τῆς αἰτιάσεως, ἣν, καὶ τοὶ ἐνδοιάζων, τῷ προσάπτει Ἰούλιος ὁ Καπιτολίνος, ὅτι ὑπὸ μίσους πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον πολλὰ συνεχώρησε τῷ Μαξιμίνῳ, (1) ἀλλὰ καθιστῶσιν αὐτὸν πλεῖν ἢ ἀξιοθαύμαστον, μοναδικὸν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ὑπογραμμὸν. Γινώσκει προσέτι παρὰ τοῦ Φωτίου (2) ὅτι πρὸς ταῖς ἄλλαις τοῦ ἱστορικοῦ ἀρεταῖς προστίθησι φράσιν σαφῆ καὶ λαμπρὰν καὶ λέξιν οὔτε ὑπεραπτικίζουσιν, οὔτε

(1) I. I ul. Capitol. in Maximin. κεφ. 23. (2) Μυριόβλ. Κωδ. 99.

ἐξυβρίζουσιν τὴν ἔμφυτον τοῦ συνήθους χάριν· γινώσκει ὅτι ὁ σοφώτατος ἐκεῖνος πατριάρχης κρίνει αὐτὸν συγγραφέα λίαν ἀπέριττον καὶ οὐχὶ πολλῶν δεύτερον ἐν πάσαις ταῖς κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀρεταῖς. Ἐπὶ τέλους γινώσκει παρὰ τῶν βιβλιογράφων ὅτι ἀπὸ τοῦ 1503 μέχρι τῶν ἡμερῶν μας τὸ κείμενον τοῦ Ἡρωδιανοῦ ἐξεδόθη, εἰ μὴ ἀπατώμεθα, τεσσαρακοντάκις καὶ τετράκις καὶ ἔτυχεν οὐκ ὀλίγων εἰς πλείονας γλώσσας μεταφραστῶν, ἐν οἷς μνηστέον ἐκ μὲν τῶν Λατίνων τὸν κομψότατον Πολιτιανὸν, ἐκ δὲ τῶν Ἰταλῶν ἀνώνυμόν τινα Τυρρηνὸν καὶ Ἀέλιον τὸν Καρανήν, οὗ τινος ἢ μεταγλωττίσις εἰσέτι μαρτυρεῖ, — ὅ,τι καὶ ἂν εἴπωσιν ὁ Περτικάρης καὶ ὁ Γάμβας — δόσον κατὰ τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὕφος καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐλαττοῦται ὁ τριῶν περίπου αἰῶνων μεταγενέστερος μεταφραστὴς Πέτρος ὁ Μάνζης.

Ἄλλ' ἀπὸ τῶν βραχειῶν τούτων εἰδήσεων μεταβαίνοντες ἤδη εἰς αὐτὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ τὸ κείμενον, μείζονος χρήζομεν σπουδῆς ὅπως μάθωμεν ὅτι ἐν τῷ Δ' κεφαλαίῳ τοῦ τετάρτου βιβλίου χάσματος σφοδρὰν διεγείρει τῷ ἀναγινώσκοντι τὴν περιέργειαν ἐλλείποντός τινος γεγονότος. Διότι ἀφοῦ ὁ συγγραφεὺς διηγήθη ὅτι τὴν τοῦ Σεβήρου βασιλείαν διεδέξαντο οἱ παῖδες αὐτοῦ Ἄντωνίνος καὶ Γέτας, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἦν καὶ προσηγῆς καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐπιτηδευμάτων θεραπευτὴς καὶ προστάτης, ὁ δὲ, στρατιωτικοῦ καὶ πολεμικοῦ βίου ἐραστὴς προσποιούμενος, ὁ ἀργίλος ἦν καὶ φιλόδοξος καὶ φόβος μᾶλλον ἢ εὐνοία τοὺς φίλους ἐκτᾶτο, ἀφοῦ διηγήθη ὅτι, ἅμα οὗτοι εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθον, τὸ πρὸς ἀλλήλους μῖσος ἀπηνέστερον αὐθις ἐξήφθη, ὅτι εἰς μάτην λάθρα παρασκευάσαντες δηλητήρια φάρμακα ἀπεφάσισαν τέλος νὰ διανεμηθῶσι τὴν ἀρχὴν, τῆς φιλοστόργου μητρὸς μετὰ δακρύων βοώσης ὅπως διαλλάξῃ αὐτοὺς «*Πρώτην ἐμὲ τὴν ἁβλίαν διελόντες, ἕκατερος παρ' ἑαυτῷ τὸ μέρος θαπτέτω*», — ταῦτα διηγηθεῖς, ὡς ἔλεγον, προβαίνει ἱστορῶν οὕτω «*Τέλος δὲ μὴ φέρων ὁ Ἄντωνίνος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς περὶ τὴν μοναρχίαν ἐπιθυμίας ἐλαυνόμενος, διέγνω δρασάσαιτε*

ἢ παθεῖν γενναῖον, διὰ ξίφους χωρήσας καὶ φόνου· μὴ προχωρούσης γὰρ τῆς λαοθανούσης ἐπιβουλῆς, ἀναγκαίαν ἠγήσατο τὴν κινδυνώδη τε καὶ ἀπεργασμένην . . . τῆς μὲν διὰ στοργῆν, τοῦ δὲ δι' ἐπιβουλῆν». Λέγει δὲ ἀκολούθως ὅτι ὁ μὲν ἕτερος τῶν ἀδελφῶν διετρώθη ἐν τῷ στήθει τῆς καθημαγμένης μητρὸς, ὁ δὲ Ἄντωνίνος, προσποιούμενος ὅτι ἐδολοφονήθη, ἐξέδραμε τοῦ δωματίου.

Ὅτι τὸ χωρίον ἐστὶν ἐλλειπὲς καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον ἀδιορθῶτων οὐδεὶς βεβαίως μεταξὺ ὑμῶν ὁ μὴ καθορῶν. Ἐνταῦθα οὐ μόνον οὐχὶ ἀσφαλῆ, ἀλλ' οὐδὲ βοήθειαν ἔχομεν ὅλως παλαιᾶς τινος ἐκδόσεως ἢ ἀντιγράφου. Οἱ μεταγλωττίσται, φθάσαντες εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, ἅπαντες ἐκ συμφώνου μεταγράφουσι τὸν Πολιτιανὸν, ὅστις παραβόλως καὶ παρ' ὅσα Δίων τε ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Κεδρηνὸς ἔγραψαν καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἡρωδιανοῦ γραμμᾶς τινὰς κατωτέρω δυνατὸν μαντεῦσαι, ἀναπληροῖ τὸ ἐλλείπον τοῦ χωρίου, παριστῶν τὸν Γέταν φονευθέντα ἐν τῷ δωματίῳ τοῦ ἀδελφοῦ. Ἀλλὰ τίς δικάσκει ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τινος ἱστορικῆς ἀποδείξεως βασιζόμενοι τεκμηριούμεθα τοῦτο; Οὐδὲν λέγει ἡμῖν ὁ Αἴλιος Λαμπρίδιος, ὁ Σπαρτιανὸς, ὁ Αὐρήλιος Βίκτωρ καὶ ὁ Εὐτρόπιος, μόνον δὲ ἀκροθιγῶς μνημονεύουσι τὴν δολοφονίαν. Λύουσιν ὅμως τὴν σιωπὴν ταύτην πλῆθος ἄπειρον σχολιαστῶν, γένος εἰς εὐρέσεις γονιμώτατον, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀχληρὸν καὶ ἀλόγιστον. Πρὸς ἐναργῆ δὲ τούτου ἀποδείξειν ἀρκεῖ ἡ ὑπὸ Θεοφίλου Γουιλέλμου Ἰρμισχίου ἐν Λειψίᾳ τῷ 1719 — 1805 γενομένη ἐκδοσις ἐν ἧ, τοῦ κειμένου μόλις τὰς 200 σελίδας ὑπερβαίνοντος, τὸ λοιπὸν τοῦ συγγράμματος περιέχον παραλλαγὰς τινὰς ἐκ τριῶν ἐξαχθεῖσας ἀντιγράφων, παντοίας σημειώσεις καὶ τοὺς πίνακας, πληροὶ πέντε ὀγκῶδεις τόπους, ἐκάστου αὐτῶν ἐκ χιλίων περίπου σελίδων συγκειμένου.

Οὐχ ἦττον ὅμως ἀνελίττοντες τὸν δεύτερον τόμον ἀκούσωμεν τῶν σχολιαστῶν τούτων, ἐπισκεφαλιούμενοι ἐν ὀλίγαις τὰ πολλὰ, ὅσα λέγουσιν ἐν σελ. 854. Ὁ μὲν ἀποφαίνων τὸ χωρίον προφανῶς διακεκομμένον παραπέμπει σε πρὸς τὸν Δίωνα,

ὁ δὲ ὑπολαμβάνει βαρὺν καὶ ἀνωφελῆ τὸν κόπον τῆς ἐπανορθώσεως αὐτοῦ, ἄλλος τις ἀρνείται τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν καὶ τὴν ὑπαρξίν τοῦ κενοῦ, τέταρτός τις πρὸς μείζονα διευκρίνησιν συμβουλεύει μετᾶθεσίν τινα λέξεων καὶ ἄλλος οὐχὶ ἄνευ εὐφυΐας ἀναπληροῖ τὸ ἔλλειπὲς τοῦ χωρίου, ὑποδεικνύων συνάμα ὅτι πρὸς ἄνδρα ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τοσοῦτω δυσχερῆς ἀποβαίνει ἡ ἀρχαίας τινὸς ἐκφράσεως μίμησις, ὅσω καὶ ἡ μαντευτικὴ αὐτοῦ ἀρετὴ ἀπελείφθη τῆς ἀληθείας. Τίς λοιπὸν ἡ ὠφέλεια τοσοῦτων καὶ οὕτω ἀντιστρατευομένων δοξασιῶν; Ποία τις ἡ τῶν τριῶν ἀντιγράφων προκύπτουσα διαφώτισις; Οὐδεμία, ἐξαιρουμένου ἐκείνου, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Ἰρμίσχιος ἐκ τῆς βασιλικῆς τῆς Βαυαρίας Βιβλιοθήκης, κομισθὲν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὸν ἰδ' αἰῶνα ἀναγόμενον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀσθενὲς καὶ ἀμυδρὸν φῶς διαχέει, κακῶς ὁδηγοῦν σε διὰ τῆς πυκνῆς τοῦ κειμένου σκοτίας.

Οὐχ ἤττον ὅμως ἐξετάσωμεν ἐπ' ὀλίγον αὐτό. «*Οθεν καιποτε περι τὴν μητέρα παραγεγονότων, τοῦ μὲν Γέτα διὰ στοργήν, ὁ δ' Ἀρτανῆος δι' ἐπιβουλήν, ἐξεκέντησε τὸν ἀδελφόν*». Ὅτι ὁ μὲν Γέτας ἤλθε πρὸς τὴν μητέρα διὰ στοργήν, διὰ τῆς πράξεως ταύτης δηλουμένου τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς φιλοσόργου πρὸς αὐτὴν μερίμνης, ἔχεται πῶς ἀληθείας. Ἀλλὰ τίς ὁ παραδεχόμενος ὅτι ὁ Ἀρτανῆος πρὸς αὐτὴν ἐπορεύθη δι' ἐπιβουλὴν; πόσον ἀσαφὴς καὶ ἀόριστος ἡ ἔκφρασις αὕτη!

Τὸ τοῦ μὲν Γέτα—ὁ δ' Ἀρτανῆος οὐ φαίνεται σοι σολοικισμὸς ἀφόρητος καὶ ἐπὶ τοῦ στόματος τοῦ Πτωχοπροδρόμου; Οὐ γερεῖται ἴσως ὑποκειμένου ἢ πρότασις ἐξεκέντησε τὸν ἀδελφόν; Μικρὰ γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς ἀπαιτεῖται, νομίζω, ὅπως ἐν τῷ χωρίῳ ἀναγνωρίσωμεν τὸ αὐθαίρετον ἀμαθοῦς τινος ἀντιγραφῆως, λίαν ἀτυχῶς προνοήσαντος εἰς ἐπιδιόρθωσιν τοῦ διαφθαρέντος κειμένου, ὥστε καὶ αὐτοὶ τῆς Ἰρμισχίου ἐκδόσεως οἱ σχολιασταὶ ἀμηχανοῦντες περιμένουσιν ἐτέραν ἐτέρου ἀντιγράφου βοήθειαν. Ἀλλ' οὐδόλωσ ἔτυχον ταύτης οὐδὲ αἰ ἀναφανεῖσαι ὕστερον ἐν Γερμανίᾳ τοῦ Ἡρωδιανοῦ μετεκδόσεις ἄχρη-

τῆς κατὰ τὸ 1826 ὑπὸ Βεγκήρου γενομένης ἐπὶ τῇ βάσει μάλιστα ἀντιγράφου τῆς πεντεκαδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἐν τῇ Μαρκιανῇ κατατεθειμένου, οὔτινος τὰς παραλλαγὰς εἶχεν ἤδη εἰς φῶς προαγάγει ὁ Ζανέττης ἐν τῷ Καταλόγῳ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅτι συνείδεν ὁ Βεγκῆρος μὴ πράξας διὰ τῆς μετατυπώσεως ταύτης ὅσα ἀναμφιλέκτως παρὰ τῆς συντόνου αὐτοῦ μελέτης καὶ τῆς ἄκρας ἐμπειρίας, πρὸς ἃς οὐχὶ μικρὰν ὁμολογοῦσι τὴν ὠφέλειαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἠδύνατό τις νὰ περιμείνη, ἀπέδειξεν ἀναμφηρίστως τοῦτο διὰ τῆς δευτέρας αὐτοῦ ἐκδόσεως, ἐν Λειψίᾳ τῷ 1855 γενομένης τύποις Τεϋβνήρου, ἐν ᾗ, καὶ τοι ὠφελῆθεις ἐξ ὅσων ἐν διαστήματι τριάκοντα περιπίπτου ἐτῶν ἠδυνήθη πρὸς διόρθωσιν τῆς τοῦ κειμένου γραφῆς νὰ συλλέξῃ, οὐχ ἤττον ὅμως ἠναγκάσθη νὰ σημειώσῃ διὰ στιγμῶν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κενόν, οὐδὲν εἰπὼν ἐν τῷ προλόγῳ καὶ οὐδὲν ἐν οἰκείῳ τόπῳ παρατηρήσας.

Ἀλλ' ἀπορῶ ἀληθῶς τὰ μέγιστα καὶ μόλις σχεδὸν πιστεύω ὅτι τὰς ἐρεῦνας τοῦ περικλεοῦς Γερμανοῦ ἔλαθε πηγὴ τις, ἐξ ἧς ἐτοίμως ἠδύνατο ν' ἀρυσθῇ τὴν ποθουμένην ἀναπλήρωσιν. Ἐννοῶ τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην, τὴν συντεθειμένην ὑπὸ τοῦ Θεσσαλοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἀνθίμου τοῦ Γαζῆ, ἀνδρὸς λογίου μὲν ἀλλὰ δυστυχοῦς, μεγάλως διὰ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ συντελέσαντος εἰς τὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους προαγωγὴν, συγχρόνου τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Δούκα, τῶν ἀδελφῶν Οἰκονόμων καὶ τοῦ Κούμα, ζήσαντος ἐν Βιέννῃ, Βενετίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἐκμετρήσαντος δὲ τὸ ζῆν ἐν Ἑλλάδι πτωχοτάτου καὶ παρ' ὀλίγον λησμονηθέντος, καθ' ἣν ἐποχὴν μετὰ τὴν ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίαν νέα πραγμάτων ἀκολουθία διεδέξατο τὰς παρελθούσας συμφοράς. Καὶ ὄντως ἐν σελ. 50 τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ πονήματος ἐκείνου, ἔνθα λόγος γίνεται περὶ Ἡρωδιανοῦ, δηλοῖ οὗτος ὅτι δύο κυρίως ὑπάρχουσι τὰ ἐν αὐτῷ ἔλλειπῆ χωρία, καὶ ὅτι ἐπιμελῶς ἐρευνήσας εὔρε τὴν ἀναπλήρωσιν ἐν τινι ἀντιγράφῳ τῆς ἐν Ἐλασσῶνι (τῇ δημηρικῇ Ὀλοοσῶνι), μεγάλης τῆς Θεοτόκου μονῆς πλουσίας ποτὲ, ὡς γινώσκουμεν, χρηματι-

σάσης ἀρχαίων καὶ πλείστου λόγου ἀξίων χειρογράφων τανῶν ἀπολεσθέντων ἕνεκα τῶν κατὰ τὸ 1824 γενομένων τοῦ πολέμου ἀνατροπῶν, καὶ τὰς ἀναπληρώσεις ταύτας, λαβὼν παράτινος φίλου ἀντιγράφαντος αὐτὰς, ἐν ἐκτάσει δημοσιεύει. Ἴδου δὲ τὸ σπουδαῖον χωρίον ὅπερ, ὅπως χωρίσω ἐκ τοῦ ἤδη ἐκδεδομένου, ὀβελίζω· περὶ δὲ τοῦ ἐτέρου θέλω λαλήσῃ παρακατιῶν. Μὴ προχωροῦσης γὰρ τῆς λαθρανοῦσης ἐπιβουλῆς, ἀναγκαῖαν ἠγήσατο τὴν κινδυνώδη τε καὶ ἀπεγνωσμένην. (Τῆς μὲν οὖν μητρὸς μεταπειψαμένης τοὺς παῖδας, ὁ μὲν Γέτας, πεισθεὶς τοῖς τῆς μητρὸς λόγοις, μόνος ἀφίκετο· ὁ δὲ Ἀρτωνῖνος, πονηρὸς ὢν, ἦκε πρὸς τὴν μητέρα μετὰ τῶν χιλιάρχων. Ἐν δὲ τῷ παραιεῖν αὐτὸν τὴν μητέρα, νεύει τοῖς χιλιάρχοις τὸν τοῦ Γέτα θάνατον. Ὁ δὲ Γέτας ἐπιθέει τοῖς τῆς μητρὸς στήθεσι καὶ βοᾷ· Μᾶτερ, μᾶτερ, σῶσον· καὶ) τῆς μὲν (κωλυούσης) διὰ στοργῆν, τοῦ δὲ (Ἀρτωνῖνου μὴ πειθομένου) δι' ἐπιβουλῆν, ὀρμήσαντες οἱ χιλιάρχοι, αὐτὸν κατέκτειναν). Παραβληθῆτω δὲ νῦν ἡ περικοπὴ αὕτη, ἣν ἄγνωστων θέλω καλέσῃ, πρὸς ἄλλην διασωθεῖσαν ἡμῖν παρὰ τοῦ μοναχοῦ Ἰωάννου Ξιφιλίνου, ὅστις μετὰ ὀκτακόσια ἔτη τὰς ἱστορίας Δίωνος τοῦ Κασσίου συνέτεμεν, ἣ, κάλλιον εἰπεῖν, μετέγραψεν, ἐπέκρινεν, ἀνῆρσε καὶ ἔσθ' ὅτε ἐξ ἄλλων συγγραφέων συνεπλήρωσε. Καὶ καθόλου μὲν ὅ, τε Δίων καὶ ὁ Ἡρωδιανὸς κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ γεγονότος πληρέστατα συμφωνοῦσι, τοῦ ἀπὸ Βιθυνίας κατὰ τινὰς μόνον λεπτομερείας παραλλάσσοντος.

Διότι κατ' αὐτὸν ὁ Ἀρτωνῖνος πείθει τὴν μητέρα ἵνα προσκαλέσῃ αὐτὸν μετὰ τοῦ Γέτα εἰς τὸ δωμάτιον ὅπως συνδιαλλαγῶσι, παρὰ δὲ τῷ Ἡρωδιανῷ ἡ μὲν τῆς μητρὸς πρόσκλησις ἐστὶν αὐθόρμητος, ὁ δὲ συγγραφεὺς συνεπῆς πρὸς ἑαυτὸν, ἅ τε εἰπὼν μικρὸν πρόσθεν ὅτι ἐκείνης εἰς μάτην μετὰ δακρύων πειρωμένης ἵνα εἰρηνεύσῃ αὐτοῦς, ἐπὶ μᾶλλον ηὐξάνετο οἴκοι τό, τε μῖσος καὶ ἡ στάσις, καὶ ὅτι εὐλαβοῦμενοι τὴν ἐπαπειλουμένην ζωὴν

(1) Pouqueville, Voyage de la Grèce, Τόμ. Γ'. σελ. 92.—Travels in Northern Greece by William Martin Leake London, 1853, εἰς 8 (Τόμ. Γ'. σελ. 345 καὶ ἐξ).

ἀμφοτέροι ἐξ ἀνάγκης ἐφρουροῦντο ὑπὸ ἐνόπλων ἀνδρῶν. Πόθεν λοιπὸν ἡ ἥπιος αὕτη καὶ αἰφνίδιος τοῦ Ἀρτωνῖνου διάθεσις; Ἡδύνατο νὰ μὴ ὑποπτεύσῃ ἡ Ἰουλία περὶ τῆς ἀπροσδοκῆτου ταύτης μεταβολῆς καὶ νὰ μὴ φοβηθῇ ἀπάτην τινά; Ἀνάγνωθε τὸν Δίωνα. Οἱ μὲν ἀδελφοὶ εἰσέρχονται μόνοι εἰς τὸ δωμάτιον, οἱ δὲ φρουροὶ ἐμβάλλουσιν ἀκολούθως. Ἄλλ' ὁ Ἡρωδιανὸς δὲν παρεκτρέπεται τῶν ὅσων ἀνωτέρω ἀφηγήθη. Ὁ Γέτας ἀγαθὸς ὢν καὶ εὐπίστος, εἰσέρχεται μόνος· οὐδεμίαν προδοσίαν οὔτε αὐτὸς, οὔτε ἡ μήτηρ αὐτοῦ ὑποπτεύει, οὐδὲ ὅτε ὁ ἕτερος παρίσταται, ὑπὸ τῶν χιλιάρχων, κατὰ τὸ σύνθημα, ἀκολουθούμενος, ὡς τοῦ πονηροῦ Ἀρτωνῖνου εὐχερῶς δυναμένου προφασίζεσθαι τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀπειλουμένην ὑπ' ἐκείνου, ὃν αὐτὸς ἐμηχανᾶτο ἐκποδῶν ποιήσασθαι, τοῦθ' ὕπερ φαίνεται μοι ζωηροτάτη εἰκὼν τῆς ἀντιθέτου ἀμφοτέρων φύσεως! Παρὰ μὲν τῷ Βιθυνῷ ὄρξας τὸν Γέταν προσφεύγοντα εἰς τὴν μητέρα, περιχυθέντα τῷ αὐχένι καὶ περιεχόμενον τῶν στέρνων αὐτῆς, ὀλοφυρόμενον καὶ βοῶντα, μῆτερ, μῆτερ, τεκοῦσα, τεκοῦσα, σφάττομαι! Ἄλλ' ὀπόση ἡ παρὰ τῷ Ἀλέξανδρινῷ φειδωλία τῶν λέξεων! Ὀπόση ἡ φυσικότης! Ἡθελες εἰπεῖ ὅτι ἐν τῷ ἐπιθέει τοῖς τῆς μητρὸς στήθεσιν ἐμπεριέχονται ἄπασαι αἱ περιστάσεις, περὶ ὧν ἡ τραγικὴ ἐκείνη σκηνὴ λαλεῖσι γῶσα. Ὡς πρὸς τὸ Λατινιστὶ δ' ἐκφερόμενον μᾶτερ, μᾶτερ, σῶσον, ὀλιγώτεροι λέξεις ἀδύνατον νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τετραγμένης ψυχῆς ἐν τῇ ἐσχάτῃ στιγμῇ. Ἀφελὴς ἐνὶ λόγῳ καὶ βραχὺς καὶ ἡρεμαῖος χωρεῖ, κατὰ τὸ σύνθημα, ὁ Ἡρωδιανὸς, κομπώδης δὲ καὶ πολυλόγος καὶ περίπλοκος ὁ Δίων, ὡς καὶ καθ' ὅλον τὸ πλάτος τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐνταῦθα εὐθετος ἐρώτησις ἐγείρεται. Δικτὶ οἱ μετὰ Γαζῆν Γερμανοὶ ἐκδύται, οὐδένα ἐποιήσαντο λόγον τοῦ σπουδαίου τούτου χωρίου; Ῥαδία ἢ ἀπάντησις ἢ ἀγνοοῦντες αὐτὸ, δὲν ἠδυνήθησαν, ἢ δυνηθέντες δὲν ἠθέλησαν. Καὶ δὲν λέγω μὲν ὅτι ἐν τῇ Δύσει ἡ Νεοελληνικὴ φιλολογία παντάπασι περιφρονεῖται, διότι εὐτελής δὲν εἶναι ἡ φιλολογία ἐκείνη, ἥτις παρθένος ἢ, κάλλιον εἰπεῖν, πρωτότυπος γεννηθεῖσα ἐκ τῶν ἀλγηδόνων ἔθνους; τινὸς, προσας

ποκτῆ ἀπὸ τῶν δυσχερεῶν δύναιμι καὶ καρτερίαν, ἵνα συμβαδίσῃ μετὰ τῶν προόδων τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀναγάγῃ εἰς τὴν μητρικὴν πηγὴν τὴν διαφθαρεῖσαν αὐτῆς γλῶσσαν. Ἀλλὰ βεβαίως δὲν εἶναι ἀρκούντως ἐγνωσμένη, καὶ, ὅπως ἐξ αὐτῆς προκύψῃ ὠφέλειά τις εἰς τε τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ποιήσιν, πρέπει νὰ παύσωσιν ἀποστροφαί τινες μόνον ἐκ ψευδῶν καὶ ἰσχυρογνωμόνων προλήψεων πηγάζουσαι. Ἄλλως δὲ, εἰ μικρά τις ἐπιμέλεια κατεβάλλετο πρὸς ἔρευναν αὐτῆς, οὐκ ὀλίγον ἤθελε συντελέσει, ἵνα περὶ τῶν ἄλλων σιωπήσωμεν, εἰς διαφώτισιν τῆς τοῦ μέσου αἰῶνος ἐποχῆς, οὐδὲ διπλώματα βυζαντινῶν αυτοκρατόρων ἢ σουλτάνων ἤθελον σήμερον δημοσιεύεσθαι ὡς ἀνεκδοτα, ἐν ᾧ πρὸ ἐνὸς ἤδη αἰῶνος ἐτυπώθησαν, ἐπισυνημμένα εἰς τι ἐγχειρίδιον περιέχον τοὺς ΚΔ'. οἴκους εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν Σταυρόν (1). Οὐδὲ αὐτοὶ ἐπὶ τέλους οἱ ἐκδόται τοῦ Ἡρωδιανοῦ ἤθελον οὐδὲ πρὸς στιγμὴν διστάσῃ εἰς ἀποδοχὴν τοῦ τεμαχίου ἐκείνου, εἴ ποτε συνεβουλεύοντο τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Γαζῆ, ἢ καὶ τὴν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἔκδοσιν, τὴν ἐν Βιέννῃ ὑπὸ Νεοφύτου Δούκα τῷ 1813 γενομένην καὶ διὰ κριτικῶν σημειώσεων πεπλουτισμένην.

Ἄλλ' εἰ ὁ Βεγκῆρος ἐγίνωσκεν τὸ τεμάχιον τοῦτο, πόθεν ὀρμώμενος δὲν ἀπεδέχθη αὐτό; Γινώσκωμεν πρὸς τούτοις ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου κεφαλαίου, συμπλήρωσεν καὶ ἕτερον βραχύτατον κενὸν ἐκ τοῦ ἐν τῇ Μαρκιανῇ ἀντιγράφου, πρὸ οὗ διδασκόμεθα, ὅτι οἱ στρατιῶται, ἀναγορεύσαντες αὐτοκράτορα τὸν Περτίνακκ, ἐπειδὴ προσῆει καὶ τὸ *περιόρθρον, εἰς τὴν βασιλείου αὐλῆν ἀνήγαγον τὸν Περτίνακα*. Ἡ ἑτέρα δὲ γραφὴ ἢ ἐξ ἄλλου, ἐκ τοῦ ἐν Ἐλασσῶνι ἀντιγράφου

(1) Ἐγχειρίδιον περιέχον τὸν παρκλητικὸν κανόνα καὶ τοὺς ΚΔ'. οἴκους εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν Σταυρόν, ἐν ᾧ καὶ τὰ χρυσόβουλλα τῶν αὐαῖδων Βασιλέων Ρωμανοῦ καὶ Ἀνδρονίκου, μετ' ὧν καὶ διαθήκη Ἀναστασίας, τῆς μετονομαθείσης Ἀγάθης, ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τὰ Χατ Σερῖφ τοῦ Σουλτάν Σελῆμ. Τανῶν πρῶτον τύποις ἐκδοθέν, σπουδῆ μὲν τοῦ Πανοσιωτάτου ἐν Ἱερομονάχου Κυρίου Χριστοφόρου τοῦ Ξηροποταμηνοῦ, δαπάνη δὲ τοῦ Τιμιωτάτου Κυρίου Θεοδώρου Ροδόλφου ἐκ πόλεως Μωρασσός τῆς Τρανσυλβανίας. Ἐνετίσιον 1776. Παρὰ Νικολάου Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. εἰς 8.

εἰς ἐποχὴν πρὸ τῶν 1807 ἀναγομένου, *εἰς τὴν βασιλείου αὐτὸν ἡγαγον αὐλῆν*, καὶ τοι οὐδὲν λέγουσα περὶ τοῦ καιροῦ, ἄνευ τῆς περιττῆς ὁμῶς ἐπαναλήψεως *Περτίνακα* χωρεῖ εὐχερεστέρα καὶ πολὺ πλησιάζει εἰς τὴν φράσιν *εἰς τὴν βασιλείου ἐπανήλθεν αὐλῆν*, δις ἐπαναλαμβανομένην ἐν τῷ κεφαλαίῳ πέμπτῳ καὶ τρισκαίδεκάτῳ τοῦ πρώτου βιβλίου. Καὶ ταύτην νομίζω ἀπόδειξιν ἰσχυροτάτην πρὸς ἀποβολὴν πάσης ἀμφιβολίας περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ πρώτου ἐκείνου καὶ μακροτέρου χωρίου ὑπὲρ ἧς καὶ ἀσφαλεστάτην μαρτυρίαν παρέχουσι παρὰ τὸ ὁμοίμορφον τοῦ ὕφους καὶ αἱ ὁμοιότητες καὶ ταυτότητες λέξεων καὶ φράσεων, παραβαλλομένων πρὸς ἄλλα τοῦ Ἡρωδιανοῦ χωρία, τοῦ ὅπερ τηκμηριοῖ τὴν ἐνότητα τοῦ συγγραφέως. Ἄλλ' ἐγὼ φειδόμενος οὐχὶ τοσοῦτον τοῦ κόπου τοῦ ἀναφέρειν αὐτὰς ὅσον τοῦ ὀχληροῦ πρὸς ὑμᾶς τοὺς ἀκούοντας, ἀρκούμαι ὅτι οἱ φιλομαθεῖς ἔχουσιν ἐν τοῖς πλουσίοις τοῦ Ἱρμισχίου πίναξι προδηλοτάτην τὴν παραβολὴν καὶ βλέπουσιν ὅτι ἀγαθόν τι εἰς τὰ γράμματα περιγίνεται ἔνθεν ἤττον προσδοκᾶται. Πλὴν φοβούμαι μήπως ὧσιν εὐάριθμοι οἱ φιλομαθεῖς οὗτοι· οἱ δὲ πλείστοι ἴσως γελάσουσι, διότι πρὸς αὐτοὺς τὸ ξηρῶς πραγματεύεσθαι περὶ κλασικῆς μαθήσεως, ἢ παντὸς εἰς αὐτὴν ὀπωσδήποτε ἀναφερομένου, ἀγνωσὸν ὅσον εἶναι φορητὸν, ἀγνωσὸν δὲ πολλῶ μᾶλλον λογιζόμενος ὅτι ἔνιοι μετ' ἀναίδους θρασύτητος ἐπαναλαμβάνουσι καθ' ἑκάστην ὅτι ἀφίστανται ἤδη αἱ τοιαῦται μελέται ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ἐκείνων σκοπῶν, περὶ οὓς, οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοι ἀγνοούντων αὐτοὺς, τοσοῦτον ματαίως μοχθοῦσιν καὶ ὅτι συνελόντι εἰπεῖν, οὐδὲν εἰσιν ἕτερον, εἰ μὴ ἀπλῆ ἀνδρῶν ἀργῶν παιδιὰ. Ὁ παράδοξος δὲ οὗτος τρόπος τοῦ κρίνειν αὐτόθι μάλιστα ἰσχύει, ἔνθα τῶν κρειττόνων, τῶν μετρίων ταυτέστι καὶ εὐμενῶν ὄντων ἐν τῇ σοφίᾳ, περιγίνεται τυφλή τις καὶ ἄπειρος τύρβη, ἣτις ἀνευθλαβῶς ἐκβιαζομένη τὴν τοῦ καλοῦ φύσιν, ἀποτολμᾷ τοὺς ἀναλλοιώτους αὐτοῦ νόμους νὰ ἐπεκταίη, τὴν δὲ ἀγνήν καὶ εὐπρεπῆ ἀφέλειαν μεταστρέφει εἰς ἀμυρόν καὶ βάρβαρον τοῦ ἐκφράζεσθαι τρόπον. Ἀλλὰ παρηγορεῖ με ὁμῶς ἡ ἐλ-

πὶς μέλλοντος, δεξιωτέρου γενησομένου πρὸς τὰς καλὰς μελέτας καὶ πρὸς ὑγιεστέραν τοῦ πνεύματος τροφήν, ἐκ τῶν ἐπαιλημμένων δοκιμασιῶν ἔτι δὲ ὅτι οἱ λόγοι μου οὗτοι ἄλλως γε ὑφ' ὑμῶν κριθήσονται, κύριοι, οἵτινες ἐνθάδε συνήλθετε ἀντιπρόσωποι τῆς σοφίας τῶν Ἐνετικῶν ἐπαρχιῶν.

I. A. P.

ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ.

Ἀκούομεν πάντες περὶ τῆς μικροσκοπικῆς, οὕτως εἰπεῖν, δημοκρατίας τοῦ Ἁγίου Μαρίνου, ἀλλ' ὀλίγοι γνωρίζομεν τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, τῶν θεσμῶν, τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς, κλπ.

Περιεχομένη εἰς τὰ ὄρια τοῦ Παπικοῦ Κράτους, ἀπέχουσα δὲ δέκα μίλια τοῦ Ἀριμίνου (Rimini) καὶ τῆς Ἀδριατικῆς, ἡ δημοκρατία τοῦ Ἁγίου Μαρίνου περιορίζεται ὅλη εἰς τὸ ὄρος, καλούμενον ὁ *Titàn*, ἔχον ὕψος 350 ὀργυιῶν, καὶ εἰς κοιλάδας τινὰς καὶ λόφους πέριξ αὐτοῦ. Ἡ ἔκτασις τοῦ Κράτους εἶναι 3 λευγῶν μήκους καὶ 2 1/2 πλάτους καὶ ἀριθμεῖ 7,000 κατοίκων.

Αἱ κυριώτεραι θέσεις εἰσὶν ἡ πόλις τοῦ Ἁγίου Μαρίνου, τὸ *Borgo* ἢ προάστειον καὶ οἱ πύργοι (*Castella*) τοῦ *Σεῤῥαβαλὲ*, *Φαϊτάνο* κλπ. Ἡ πρωτεύουσα, κειμένη ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, περιέχει 4,000 περίπου κατοίκους. Τὸν χειμῶνα καὶ μέρος τοῦ ἔαρος καλύπτει αὐτὴν χιὼν, ἡ δὲ γῆ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, πετρώδης, εἶναι σχεδὸν ἄγονος, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ φιλοπονίας τῶν, οἱ κάτοικοι, οἵτινες εἰσὶν ἀπλοῖκοι, ἀγροτικοὶ, ἄνευ ἐπιθυμιῶν, φίλοι δὲ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀρχαίων θρησκευτικῶν θεσμῶν, κατῴρθωσαν νὰ συλλέγωσι δημητριακοὺς καρποὺς, ἀρίστους ὀπώρας, ὀλίγον ἔλαιον καὶ οἶνον. Αἱ κυριώτεραι αὐτῶν βιομηχανίαι εἰσὶν ἡ σκωληκοτροφία καὶ κτηνοτροφία, ἡ κατασκευὴ πηλίνων ἀγγείων, πυριτοκόνησις, καὶ χαρτοποιηγίων. Τὰ δύο ταῦτα εἶδη εἰσαγόμενα εἰς τὸ παπικὸν Κράτος λάθρα; συνιστῶσι τὸν κυριώτερον κλάδον τοῦ ἐμπορίου τῶν.

Ἡ δημοκρατία τοῦ Ἁγίου Μαρίνου εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Διοκλητιανοῦ, *Δαλμάτης* τις στρατιώτης, ὀνόματι Μαρίνος, ἀσπασθεὶς τὸν Χριστιανισμόν, ἀπέκησε μετὰ τινῶν συστρατιωτῶν του εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἀριμίνου. Ἐπὶ τριακονταετίαν μετελθὼν τὸ ἔργον τοῦ κτίστου, ἐζήτησεν μετὰ ταῦτα καὶ προεχειρίσθη ἱερῶς καὶ ἐνιδρύθη εἰς τὸ ὄρος τοῦ *Τιτᾶνος*. Ἀντὶ δὲ μοναστηρίου, διενόηθη νὰ συστήσῃ πολιτικὴν κοινωνίαν, εἰς ἣν συνέρβυσαν οὐκ ὀλίγοι καὶ ἐκκοδόμησαν τὰς πρώτας οἰκήσεις.

Ἡ διοργάνωσις τοῦ Ἁγίου Μαρίνου, ὡς κράτους ἀνεξαρτήτου ἀνέρχεται εἰς τὸν *Ι'*. τοῦλάχιστον αἰῶνα. Ἀπὸ τοῦ *ΙΙ'*. αἰῶνος, οἱ *Πάπαι* ἐπειράθησαν νὰ μετέλθωσιν ἐπὶ τῆς δημοκρατίας κυριαρχικὰ δικαιώματα, ἀπαιτήσαντες φόρον, ὃν οἱ κάτοικοι ἠρνήθησαν νὰ πληρώσωσι. Βραδύτερον, *Μαρτίνος ὁ Ε'*. παρεχώρησεν εἰς τὴν μικρὰν ἐπικράτειαν, διὰ *Βούλας*, τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν τὰς ἰδίας ἀρχὰς καὶ εἰσάγειν ἢ μεταβάλλειν τοὺς νόμους. Οἱ ἄρχοντες τῆς δημοκρατίας ἔσφαλαν, μὴ διαμαρτυρηθέντες κατὰ τῆς ἐπεμβάσεως ξένης ἐπικρατείας εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς πολιτείας πράγματα. Ὅθεν, βαθμηδὸν ἡ ἐπέμβασις ἐπεκτάθη, καὶ κατὰ τὸν *ΙΖ'*. αἰῶνα ἡ *Ῥώμη* ἤρξατο νὰ ἐξασκῇ τὴν Προστασίαν, ἣν καὶ μέχρι τῆς σήμερον μετέρχεται.

Ἡ ἐπικράτεια, καλουμένη κατ' ἀρχὰς *δήμος*, μετωνομάσθη δημοκρατία, ἡ δὲ Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἡ συνελθοῦσα ἵνα μεταρρυθμίσῃ τοὺς πατρίους νόμους, ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ ὄρκου τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ λαμβάνειν τὰ ὄπλα κατὰ παντὸς πολέμου τοῦ δυτικοῦ δόγματος. Τὸ χαρακτηριστικώτερον τοῦ *Κώδηκος*, νομοθετηθέντος κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, εἶναι ἡ ληφθεῖσα πρόνοια ὅπως ὁ Ἅγιος Μαρίνος μείνῃ ἀνεπηρέαστος ὑπὸ πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιρροῆς. Ὁ προσκαλὼν τὸν ξένον, ἀποβάλλει τὰ ὑπάρχοντά του, δημεύόμενα πρὸς ὄφελος τῆς δημοκρατίας καὶ τιμωρεῖται δι' ἀτιμώσεων καὶ θανάτου. Ἀπαγορεύεται ἐπὶ ποινῇ θανάτου, νὰ πωλήσῃ τις κτῆμά του εἰς ἰσχυρόν. Οὐδεὶς ξένος δυσώγγμος εἶναι δεκτὸς ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Ἁγίου

Μαρίνου. Ἄλλ' ὅμως οἱ δρακόντιοι, οὕτως εἶπεν, νόμοι οὗτοι δὲν ἀπήλλαξαν τὴν δημοκρατίαν ἀπὸ τῆς πεπρωμένης παρακμῆς, διότι οἱ πλείστοι τῶν πλουσίων πολιτῶν τῆς δημοκρατίας μετηνάστευσαν, θηρεύοντες ἀλλαχοῦ τιμὰς καὶ προνόμια εὐγενείας, ὧν ἐστεροῦντο, κατὰ θεσμούς, εἰς τὸν Ἅγιον Μαρίνον.

Ἡ πολιτικὴ διοργάνωσις τῆς δημοκρατίας εἶναι ἀπλουστάτη. Ἡ κυριαρχικὴ ἐξουσία ἀνήκει εἰς ὅλον τὸν λαόν. Εἰς ἐκτάκτους συμπτώσεις, ἀναγκάως λίαν σπανίας, ὁ μέγας κώδων τοῦ πρωτεύοντος ναοῦ καλεῖ τοὺς πολίτας εἰς Ἐκκλησίαν γενικὴν, λεγομένην *arringo*. Ὁ λαὸς ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ συμβουλίου, ὅπερ ἄλλοτε συνέκειτο ἐκ μελῶν 60, ἀλλ' ἤδη περιορίζεται εἰς 45, καὶ ὅπερ καλεῖται ἡγεμονικὸν (*il principe*). Οἱ σύμβουλοι ἐκλέγονται διὰ βίου, ἐνεργοῦν τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀποφασίζουσι διὰ ψηφοφορίας ἐπὶ πάσης πολιτικῆς ὑποθέσεως τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀναθέτουσι εἰς δύο ἐκ τῶν ἰδίων μελῶν, ἐκλεγομένων κατὰ πλειοψηφίαν, οἵτινες καλοῦνται Ἰπάτοι (*consoli*) ἢ Ἀρχηγοὶ διοικοῦντες (*capitani*), καὶ ἀνανεοῦνται καθ' ἑξαμηνίαν. Οὗτοι ἐνεργοῦν πᾶσαν τρέχουσαν ὑπόθεσιν, ἔχουσι τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου, καὶ διακίβουσι τὰ ἐγκλήματα καὶ τὰς κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ Κράτους ἀποπείρας. Ὁ μὲν διοικεῖ τὰ τῆς πόλεως, ὁ δὲ τὰ τῆς ἐξοχῆς.

Μεσολαβοῦσα ἐξουσία μεταξὺ τῆς νομοθετικῆς καὶ νομοτελεστικῆς ἀρχῆς, ὑπάρχει συμβούλιον δωδεκαμελές, ἐκλεγόμενον διὰ ψηφοφορίας. Ἐπεμβαίνει εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τοῦ τόπου, καὶ εἰς τὰς δίκας συγκροτεῖ τὸ Ἐφετεῖον ἢ τὸν Ἄρειον πάγον. Τὰ δύο τρίτα τῶν μελῶν τοῦ ἀνανεοῦνται κατ' ἔτος.

Ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὸ ἡγεμονικὸν Συμβούλιον ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη συμπληρωμένον τὸ 25 ἔτος τῆς ἡλικίας του. Δύο γενεὶ συγγενεῖς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὄσι συγχρόνως μέλη τοῦ Συμβουλίου. Οἱ δὲ ἀπουσιαζόμενοι, ἄνευ δεδικαιολογημένης αἰτίας, τῶν συνεδριάσεων του, καταδικάζονται ἀνεκκλήτως εἰς πρόστιμον δύο *μπαϊδάων* (20 λεπτῶν)!

Ὁ δικαστικὸς κλάδος εἶναι ἀνατεθειμένος εἰς νομικὸν ἄλλο-

δαπὸν, ἔχοντα δίπλωμα διδάκτορος. Ἡ ὑπηρεσία του διαρκεῖ τρία ἔτη καὶ δικάζει μόνον τὰς πολιτικὰς δίκας. Ἡ δημοκρατία διατηρεῖ ἐπίσης ἓνα ἰατρὸν καὶ ἓνα χειρουργόν, ἄλλοδαπούς, καθῆκον ἔχοντας νὰ ἐπισκέπτονται ἀμισθὶ πάντας τοὺς ἀσθενεῖς τῆς Δημοκρατίας.

Ἄλλοτε ὁ Ἅγιος Μαρίνος δὲν εἶχεν ἀντιπροσώπους του εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἄλλ' ἀφ' ἧς αἱ ἀπόλυτοι κυβερνήσεις τῆς Ἰταλίας ἀπεπειράθησαν νὰ καταστρέψωσι ἢ νὰ ἐλαττώσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ μικροῦ τούτου κράτους, τὸ κυρίαρχον Συμβούλιον ἀπεφάσισε τὴν διατήρησιν ἐν Παρισίοις καὶ Ταυρίνῳ ἐπιτετραμμένων, ἵνα, ἐν ὄρα κινδύνου, ἡ δημοκρατία τύχη τῆς συνδρομῆς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σαρδηνίας. (*) Ἡ δημοκρατία ἔχει ἐπίσης ἀντιπρόσωπόν της εἰς Ῥώμην, ἀλλ' ἡ τοῦ Πάπα Αὐλὴ παραδέχεται ἡμιεπισήμως αὐτὸν, καθ' ὃν χρόνον ἡ Μαρίνειος Πολιτεία ἀξιοῖ ὑπὲρ τοῦ πληρεξουσίου της ἐπίσημον ἀναγνώρισιν, στηρίζουσα τὰς ἀπαιτήσεις της ἐπὶ τῶν συνθηκῶν, καθ' ἃς ὁ Ἅγιος Μαρίνος εἶναι κράτος ἀνεξάρτητον, εἰ καὶ διατελοῦν ὑπὸ τὴν Παπικὴν προστασίαν. Ἄπαντα τὰ δημόσια ἐπαγγέλματα εἶναι ἀμισθα, ἐξαιρέσει τῶν τοῦ δικαστοῦ, τοῦ ἰατροῦ καὶ τῶν διδασκάλων.

Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις σύγκειται ἐκ παντὸς πολίτου δυναμένου φέρειν ὄπλα. Διαιρεῖται δὲ εἰς δύο σώματα, τὸ τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεγάλου Συμβουλίου καὶ τῶν διοικητῶν (*Capitani*) συγκειμένης ἐξ ἀνδρῶν 24, καὶ τὸ τῆς ἐθνοφυλακῆς, συνισώσης 9 λόχους ἐξ 440 ἀνδρῶν, ἧτοι 1,290 τὸ ὅλον, συμπεριλαμβανομένων ἀξιωματικῶν τε καὶ ὑπαξιωματικῶν. Ἡ δημοκρατία ἔχει 4 κανόνια δωρηθέντα αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου, στρατηγοῦ ὄντος τὸ 1797.

Αἱ δημόσιοι πρόσοδοι οὐδὲ ὅλως προέρχονται ἐξ ἀμέσων φό-

(*) Ἡ δημοκρατία ἀποφεύγει ἐπιμελῶς πᾶσαν ἀφορμὴν συγκρούσεως μετὰ τῶν γειτόνων της. Κατὰ κυβερνητικὴν ἀρχὴν, οὐδέποτε ἐπέτρεψεν, εἰς τὴν παρεφερείαν της, τὴν ὑπαρξιν Τυπογραφίας, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀπαιτήσεως διὰ τὰ στασιαστικὰ βιβλία τὰ ἐκτυπούμενα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὰ λαθραῖα πιεστήρια τοῦ Παπικοῦ Κράτους.

ρων, ἀλλ' ἐκ δικαιωμάτων λαμβανομένων ἐπὶ τῆς καταναλώσεως τοῦ ἄλατος, τοῦ καπνοῦ, τῶν χαρτοπαιγνίων κλπ.

Τὰ μόνα, κατὰ τὴν πατριαρχικὴν ἐκείνην ἐπικράτειαν, συμβάντα εἶναι ἡ καταφυγὴ, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, εἰς τὸ ἀνεξάρτητον ἔδαφος τοῦ Ἁγίου Μαρίνου ληστῶν ἢ κακούργων καταδικωμένων ὑπὸ τῆς ἐνόπλου δυνάμεως τῆς Τοσκάνης ἢ τῆς Ρώμης. Αἱ ἐπιτόπια ἀρχαὶ παραδίδουσιν αὐτοὺς εἰς τοὺς χωροφύλακας, ἂν οὗτοι δὲν κατορθώσωσι τὴν σύλληψίν των. Ὅσακις οἱ πρόσφυγες ἔχωσι πολιτικὰς αἰτίας, αἱ ἀρχαὶ παρακαλοῦν αὐτοὺς νὰ ζητήσωσιν ἄλλο ἄσυλον, τῆς δημοκρατίας οὐσίας ἀσθενοῦς, ὡς νὰ τοὺς ὑπερασπίσῃ. Οὕτως ἔπραξεν ἡ Πολιτεία ὡς πρὸς τὸν Γαριβάλδην, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ρώμης τὸ 1849.

Δημοσία ἐκπαίδευσις. Ἰπάρχει εἰς Ἅγιον Μαρίνον γυμνάσιον ἰδρυθέν ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Belluzzi. Διευθύνεται ὑπὸ διοικητοῦ, ὄντος δικαιοματικῶς ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας, καὶ ἐνὸς ὑποδιοικητοῦ. Μετὰ τοῦ Γυμνασίου τούτου συνενεοῦνται τὰ σχολεῖα τῆς διοικήσεως, εἰς ἃ παραδίδονται τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, αἱ ἐπιστῆμαι, ἡ θεολογία κλπ. Ἰπάρχει ταμεῖον φυσικῆς καὶ σκοπεῖον μετεωρολογικόν, ὡς ἐπίσης καὶ δύο ἕτερα σχολεῖα, κατὰ τὴν λοιπὴν ἐπικράτειαν, εἰς ἃ φοιτῶσι 90 περίπου μαθηταί, καὶ τέλος ἓν σχολεῖον κορασίων.

Βιβλιοθήκη. Εἰς τὸ παλαιὸν μέγαρον Βαλλόνη, ἡ διοίκησις συνέστησε μικρὰν βιβλιοθήκην πλουτιζομένην καθεκάστην καὶ προσιτὴν τοῖς πᾶσι.

Ἀκαδημία δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἡ διοίκησις ἐπρονόησεν ὑπὲρ τῆς Γεωργίας, κυρίας ἀσχολίας τῶν κατοίκων καὶ ἵδρυσεν μίαν *Ἐταιρίαν γεωπονικὴν*, ἐκδίδουσαν διάφορα γεωργικὰ συγγράμματα.

Κλήρος. Ἐδρα ἀρχιερέως δὲν ὑπάρχει εἰς Ἅγιον Μαρίνον, ἀλλ' αἱ μὲν ἐξ ἐκ τῶν ἐνοριῶν ὑπόκεινται εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τοῦ Μοντεφέλτου, αἱ δὲ δύο εἰς τὸν τοῦ Ῥιμινίου. Ὁ ἀριθμὸς ὄλων τῶν ἱερέων συμποσοῦται εἰς 32. Ἰπάρχει ἓν μοναστήριον ἀνδρῶν περιέον 23 μοναχοὺς καὶ ἓν γυναι-

κεῖον μὲ 20 μοναχὰς, 14 δοκίμους καὶ ἐννέα μαθητρίδας.

Οἰκονομικά. Τα κυριώτερα εἰσοδήματα τῆς δημοκρατίας προέρχονται ἐκ συμβάσεως τινος, συνομολογηθείσης πρὸ πολλοῦ μετὰ τοῦ Παπικοῦ Κράτους, δυνάμει τῆς ὁποίας, αὕτη ἐξάγει κατ' ἔτος ἐκ τῶν ἀλικῶν τῆς Κερβίας 160 ἕως 180,000 λιτρῶν ἄλατος, ἐπὶ τιμῇ ἐνὸς λεπτοῦ τὴν λίτραν. Ἡ ἐκ τούτου πρόσσοδος δὲν ὑπερβαίνει κατ' ἔτος τὰς 12,000 φράγκων. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ταβάκου φέρει ἐτησίως 2,500 φρ. περίπου, ὅλον δὲ τὸ εἰσόδημα τῆς ἐπικρατείας συμποσοῦται κατ' ἔτος εἰς 32—33 χιλιάδας φράγκων. Ἡ δαπάνη δὲ εἶναι ἡ ἐξῆς. Οἱ ἑπτὰ καθηγηταί, οὓς μισθοδοτεῖ ἡ ἐπικράτεια λαμβάνουσιν ὅλοι ὁμοῦ 4,414 φράγκων. Οἱ τρεῖς ἰατροὶ καὶ ὁ χειρουργὸς 4,405 φρ. Τὸ νοσοκομεῖον, τὰ φάρμακα καὶ ἄλλα πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς βοηθήματα συμποσοῦνται εἰς 1500 φράγκα' ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς δημοκρατίας, εἶδος πανθυπουργοῦ, ἔχει μισθὸν 348 φράγκων κατ' ἔτος, πρὸς δὲ τὸ ἡμισυ τοῦ δικαιώματος ὕπερ πληρώνει πᾶς, ὅστις πολιτογραφεῖται, καὶ ὕπερ δὲν ὑπερβαίνει τὰ 60—70 φράγκα κατ' ἔτος. Οἱ διοικηταὶ λαμβάνουσιν ἐτησίαν χορήγησιν 265 φράγκων. Ὁ γραμματοκομιστὴς καὶ ὁ ταχυδρόμος ἔχουσιν ἀμφοτέρω 560 φράγκα κατ' ἔτος. Ὁ ἀλλοδαπὸς δικαστὴς λαμβάνει ἐτησίως 1325 φράγκα, ὁ βιβλιοφύλαξ 106. Ἡ πρὸς τοὺς τρεῖς ἀντιπροσώπους τῆς δημοκρατίας ἐν Ῥώμῃ, Φλωρεντία, καὶ Ῥιμίνῳ ἀποζημίωσις εἶναι ἐκ 300 φράγκων. Ἡ μισθοδοσία τῆς ἐθνοφυλακῆς 930, ἡ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς χωροφυλακῆς 359· διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δαπάνην προσδιορίζεται ἐτησίως ποσὸν 500 φράγκων καὶ φράγκα 1500 διὰ τὰ δημόσια ἔργα. Ἀκριβῆ ὑπολογισμὸν τῶν προσόδων καὶ τῆς δαπάνης τοῦ περιέργου τούτου κράτους δὲν ἔχομεν. Ἀλλὰ βεβαίως εἶναι ὀργανισμένον καλῆτερα πολλῶν ἄλλων συνταγματικῶν καὶ προστατευομένων ἐπικρατειῶν.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ).

Κ. Π.

Ο ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΤΗΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ.

Διήγημα.

Ἰραίαν τινὰ φθινοπωρινὴν πρῶταν, περιηρόμενην τὴν εἰς τὰ Πυρηναῖα ἀπόκεντρον κοιλάδα τῆς Καμπάνης, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀγαθοπάτου ἐφημερίου τοῦ νομοῦ ἐκείνου, μεθ' οὗ εἶχον οικειωθῆ ἔν καίρῳ τῶν ἐκδρομῶν μου, καὶ ὑπὸ τὴν φιλοξενον τοῦ ὁποῖου στέγην εἶχον ὑποσχεθῆ νὰ διανυκτερεύσω. Ἡ θέσις ἦτο ὑπὲρ πάντα λόγον ἀγροτικὴ καὶ ἐπέραστος, καὶ ἐν ᾧ ἐξέφραζα τὸν δι' αὐτὴν θαυμασμόν μου διεδήλωσα προσέτι τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μάθω καὶ τι περὶ τῶν ἐγκατοίκων.

«Ἐχουν καρδίαν χρυσῆν, καὶ θέλησιν σιδηρᾶν» εἶπεν ὁ φίλος μου «Πλείστας ἠδυνάμην νὰ προσφέρω ἀποδείξεις τῆς ἐλευθεριότητος καὶ αὐταπαρνήσεώς των. Καὶ, χάριν παραδείγματος, θεωρήσατε τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ὅστις βαδίζει πρὸς ἡμᾶς».

Ἦν οὗτος εὐειδὴς ἀνὴρ εἴκοσι περίπου καὶ πέντε ἐτῶν ἡλικίας· στρατιωτικὸς τὸ ἦθος καὶ στρατιώτου ἐνδεδυμένος ζολὴν. Τὸ κάτω τοῦ προσώπου τοῦ ἦτο ὠραϊότατον, καὶ ἡ μελάγχρους ἡλιοκαῆς ὄψις τοῦ καλῶς συνῆδε πρὸς τὸν μακρὸν τοῦ μύσχακ. Δὲν ἠδυνάμην νὰ ἴδω τοὺς ὀφθαλμούς του, καθότι τὸ προμετωπίδιον τοῦ πύλου τοῦ τοσοῦτω ἐξεῖλεν, ὥς τε τοὺς ἀπεκρυπτεν ἀπὸ τὸ φῶς.

Ἀνταλλάξας ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν μετὰ τοῦ ἐφημερίου, ἐπροχώρησε παρακολουθούμενος ὑπὸ μεγαλοσώμου λευκοῦ κυνός, δασυμάλλου καὶ χονδρόποδος. Τὸ ζῶον ἐκεῖνο ἀνῆκεν εἰς γένος ἴδιον τοῖς Πυρηναίοις, καὶ ἀξιόλογον διὰ τε τὴν ἀγχινοῖαν καὶ τὴν πιστότητα.

«Τώρα» εἶπεν, ὁ σύντροφός μου, ἅμα ὁ στρατιώτης ἀπεμακρύνθη ἱκανὸν διάστημα, «ἐν ᾧ περιπατοῦμεν θέλω σὰς διηγηθῆ ἀληθῆ ἱστορίαν, τῆς ὁποίας εἶδετε ἤδη τὰ δύο κυριώτερα πρόσωπα».

Ἡ τρομάσθην ὄθεν νὰ τὸν ἀκροασθῶ μετὰ προσοχῆς, καὶ ἐκεῖνος ἤρξατο ὡς ἔπεται.

«Ἰωάννης ὁ Τρυγογένης ἐγεννήθη ἐν μέσῳ τούτων τῶν ὁρέων, ἔνθα ὁ χωρικὸς δύναται κατ' ἰδίαν ἐκλογὴν νὰ μετέλθῃ τὸν βοσκὸν ἢ τὸν θηρευτὴν. Ὁ Ἰωάννης ἐξελέξατο τὸ δεύτερον τῶν δύο τούτων ἔργων, ὡς πρὸ αὐτοῦ εἶχε πράξει καὶ ὁ πατὴρ του· τούτου δὲ ἡ ἐξάσκησις δὲν ἦτον ἀκίνδυνος. Καὶ τῶντι ὁ ὄρεινός θηρευτὴς ὀφείλει οὐχὶ μόνον ν' ἀναβῆρῃ κατὰ ἐπὶ τῶν ἀπροσιτωτέρων κρημνῶν, καὶ ν' ἀντιπαρατάσσεται κατὰ τῆς μανίας λιμωττόντων λύκων καὶ ἄρκτων, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύει διηνεκῶς νὰ παρασυρθῆ ὑπὸ καταρράκτου, ἢ νὰ καταχωσθῆ ἀπὸ νιφουσιβάδα. Τοῦ Ἰωάννου ὁ πατὴρ εἶχε γίνεи θυμὰ τοῦ τελευταίου τούτου κινδύνου. Καταχωσθεὶς ἀπὸ νιφουσιβάδα, ἀπέθανεν, ἀφείς εἰς τὸν υἱὸν τοῦ μόνου κληρονομίαν τὸν κύνά του, τὸ πυροβόλον τοῦ καὶ τὴν μάμμην τοῦ Γερτρούδην, γραίαν καὶ ἀνίκανον νὰ πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ὁ Ἰωάννης ὅστις τότε ἦτο ὠραῖος δεκαοκτωετής νεανίας ἠγάπα τὴν μάμμην τοῦ τρυφεροῦς· ἐκείνη εἶχεν ἀναπληρώσει παρ' αὐτῷ τὴν θέσιν τῆς μητρός του, ἀποθανούσης κατὰ τὴν γενετὴν του· αὐτὸς δὲ μετ' ἀνδρίας καὶ εὐτολμίας ὑπερέτας τῆς ἡλικίας του, ἀνέλαβε μόνος τὸ βάρος τῆς συντηρήσεώς των. Εἶχεν ἐνώρως παιδευθῆ τὰ κατὰ τὴν θήραν, καὶ ἡ ἐπιτυχία ἐστεφάνου τώρα τοὺς ἀγῶνάς του. Τὸ πλῆθος τῶν ἀετῶν, ἄρκτων, καὶ ἄλλων ζώων, ὑπὸ τῆς χειρὸς του καταβληθέντων, ἐμαρτύρει τό τε ἀσφαλὲς τοῦ ποδός του καὶ τὴν εὐστοχίαν του. Χάρις εἰς τὴν ἀξίαν τῶν λαφύρων τούτων, ἡ Γερτρούδη οὐδενὸς ἐστερεῖτο· ἔτρεμεν ὅμως διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀγαπητοῦ τέκνου τῆς καὶ συχνάκις τῷ ἔλεγε με ἐνδάκρυς τοὺς ὀφθαλμούς. «Μεῖνε, σήμερον εἰς τὴν οἰκίαν, Ἰωάννη θὰ χαθῆς καὶ σὺ ὡς ὁ ἄθλιος πατὴρ σου· καὶ τότε τί θὰ γίνω ἐγώ, μόνη; χωρὶς νὰ ἔχω οὐδένα ν' ἀγαπήσω εἰς τοῦτον τὸν κόσμον;»

Τότε ὁ νεανίας τῇ ἀπεκρίνετο «Ἠσύχασε μητέρα, ἡ πρόνοια θὰ ἐπαγρυπνῆ ἐπ' ἐμοῦ δι' ἀγάπην σου».

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν, ὁ Ἰωάννης χαλεπῶς ἠργάζετο δι' ὅλης

τῆς εβδομάδος πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς μάμμης του· τὴν δὲ Κυριακὴν ἄσμενος ἔβλεπον αὐτοὺς εἰσρχομένους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μου, τῆς Γερτρούδης ἐπεριδομένης ἐπὶ τοῦ βραχιόνος τοῦ εὐειδοῦς ἐγγόνου της, καὶ ἀμφοτέρων μετὰ πλείσσης ὕψους εὐλαβείας συμπροσευχομένων.

Δύο ἔτη εἶχον παρέλθει· καὶ ὁ Ἰωάννης ἡμέραν τινὰ ἐπέστρεφεν ἀπὸ ὅπου εἶχεν ὑπάγει ἵνα πωλήσῃ τὴν ἄγραν του. Ἦτο χειμῶν, καὶ ὄξυς ἔπνεεν ὁ ἀπηλιώτης· ἀλλ' ὁ νέος θηρευτῆς προέβαινε θαρσαλέως, συρίττων εὐθυμὸν τι μέλος. Αἴφνης ὀδύνης κραυγὴ ἐπληξε τὰς ἀκοάς του, ἀλλ' ἠγνόει πόθεν ἤρχετο.

«Ἐμπρὸς Καίσαρ» ἐφώναξε, πεποithῶς εἰς τὴν ἀγχίνουαν τοῦ κυνός του, «εὐρέ το, καλέ μου».

Τὸ εὐπειθὲς ζῶον διευθύνθη πρὸς τὸ μέρος συμφύτου πευκῶνος καὶ ὁ αὐθέντης του τὸ ἠκολούθησεν· αἱ κραυγαὶ ἐγένοντο ἐντονώτεραι, καὶ ὁ Ἰωάννης ἀνεγνώρισε τὴν φωνὴν γυναικὸς εἰς κίνδυνον εὐρισκομένης· μετὰ διπλασίας τότε προέβη ταχύτητος, τοῦ κυνὸς πάντοτε προηγουμένου. Ἐφθασε τέλος εἰς ἀνοικτὸν τόπον καὶ ἐκεῖ εὔρε τὸν Καίσαρα παλαίοντα κατὰ λύκου, ἐν ᾧ μεγάλη λύκαινα ἠτοιμάζετο νὰ κατασφρέψῃ γυναῖκα κατὰ γῆς κειμένην. Ὁ Ἰωάννης ὤρμησεν ἀφείς ἐν ταῦτῳ κραυγὴν ἧς ἕνεκα τὸ ἄγριον ζῶον ὕψωσε τὴν κεφαλὴν, ἐπιβάλλον ἐπ' αὐτοῦ δύο ὀφθαλμοὺς ἀποστίλνοντας μανίαν καὶ πείναν. Ὁ ἀτρόμητος θηρευτῆς χωρὶς μηδὲ στιγμὴν νὰ δισάσῃ διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς κατέλαβε τὴν λύκαιναν ἀπὸ τὸν λαιμὸν, τὴν δὲ ἑτέραν εἰς τὸ στόμα της εἰσάξας, ἤρπασε τὴν γλώσσάν της καὶ τὴν ἐξείλκυσε ὡς διὰ σιδηροῦ διχείλου. Μετὰ τρομερὰν πάλιν ἐπέτυχε νὰ τὴν ἀποτινάξῃ κατὰ γῆς ἐσραγγαλισμένην.

Τοῦτου γενομένου, ὁ Ἰωάννης ἔρριψε βλέμμα περὶ ἑαυτὸν ἵνα ἴδῃ ἐὰν ὁ πιστός του σύμμαχος ἐχρειάζετο τῆς βοήθειάς του. Ἀλλὰ καὶ ἐκείνου ὀνταγωνιστῆς ἔκειτο ὡσαύτως νεκρὸς, καὶ ὁ θηρευτῆς ἔσπευσε νὰ περιποιηθῇ τὴν γυναῖκα, κειμένην χαμαὶ

καὶ λειποθυμήσασαν ἐκ τοῦ τρόμου. Ὁ ἐλευθερωτῆς της τὴν ἀνήγειρεν ἠσύχως, τὴν ἔλαβεν ἐντὸς τῶν βραχιόνων του, παρεμέρισε τὴν πλουσίαν κασανόχρουν κόμην της, τὴν σκεπάζουσαν τὸ πρόσωπόν της ὅπερ ἀνεδείκνυεν ἐρασμιωτάτην νέαν. Λαβὼν δρᾶκα χιόνος ἐκ τοῦ ἐδάφους, ἔτριψε δι' αὐτῆς τοὺς κροτάφους της καὶ ἐπέτυχε νὰ εἰσάξῃ καὶ τινα τμήματα αὐτῆς εἰς τὸ στόμα της. Βαθμηδὸν ἐκείνη ἀνέλαβε τὰς αἰσθήσεις της, τὰ βλέφαρά της ἠνεώχθησαν, καὶ ἀφῆκε βαθὺν στεναγμὸν.

«Ποῦ εἶμαι;» ἐψιθύρισεν.

«Ἀσφαλῆς μετὰ φίλου.

«Σὺ λοιπὸν μ' ἔσωσας;»

«Ἡ Θεία Πρόνοια μάλλον, εὐαρεστηθεῖσα νὰ μεταχειρισθῇ τὴν χεῖρά μου πρὸς βοήθειάν σου.»

Ἐκείνη τότε διὰ βλέμματος λίαν τῶν λόγων εὐγλωττοτέρου τῷ ἀπένευμε χάριτας, καὶ αἰσθανομένη ἔτι ἀδύνατος ἐξητήσατο παρ' αὐτοῦ μὲ ἀνύποπτον ἀφέλειαν νὰ ἐπερισθῇ ἐπὶ τοῦ βραχιόνος του, καὶ νὰ τὴν συνοδεύσῃ εἰς τὴν οἰκίαν της. «Ἐπορευόμην εἰς τὴν πόλιν» εἶπεν ἐκείνη «διὰ νὰ πωλήσω ὀλίγον γάλα, ὅτε αὐτοὶ οἱ τρομεροὶ λύκοι μὲ προσέβαλον, ἀνέτρεψαν τὴν στάμνον μου, καὶ ἐὰν σὺ καὶ ὁ κύων σου δὲν ἐπροφθάνατε ἐν καιρῷ νὰ μὲ βοηθήσητε, ἤθελον βεβαίως μὲ καταφάγει.

Ἡ οὕτω πως ἀρξαμένη συνδιάλεξις ποσῶς δὲν ἐχαλαρώθη· μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἰωάννης ἔμαθεν ὅτι ἡ Μαργαρίτη κατώκει εἰς τὸ χωρίδιον τῆς Καμπάνης, ὅτι ἦτο ὄρφανή, καὶ δλόκληρος ἡ ἰδιοκτησία της συνίστατο εἰς μικρὰν καλύβην, μίαν δάμαλιν, καὶ τινὰς ὄρνιθας. Διὰ τῶν ζῶων τούτων καὶ διὰ τοῦ ἐργοχείρου της ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἡ ἐντελής αὐτῆς εἰλικρίνεια, καὶ ἡ ἀθῶα αὐτῆς καλλονὴ ἐγοήτευσαν τὴν καρδίαν τοῦ Ἰωάννου, ὅστις διενόηθη, ὅτι καὶ τοῦ κόσμου ὅλου τοὺς θησαυροὺς ἐὰν ἐκέκτητο, ἤθελεν εὐχαρίστως τοὺς καταθέσει εἰς τοὺς πόδας τῆς Μαργαρίτης. Ἄμα ὡς εἰσῆλθον εἰς τὸ χωρίον, διεσπάρη τῆς τύχης των ἡ φήμη· καὶ ἐκ τοῦ ἐπακολουθήσαντος ἐνθουσιασμοῦ εὐκόλως ἠδυνατό τις νὰ ἐννοήσῃ πόσον ἡ γέα κόρη ἠγαπάτο

ὕπὸ τῶν γειτόνων της. Νέοι καὶ γέροντες ἐπορεύοντο εἰς ἀπάντησίν της. Ὁ Ἰωάννης κατεπλήσθη εὐχαριστιῶν καὶ ἐπαίνων· οὐδ' αὐτὸς δὲ ὁ Καῖσαρ δὲν ἐλησημονήθη.

«Χαῖρε Μαργαρίτα» τῇ εἶπεν ὁ Ἰωάννης συνοδεύσας αὐτὴν ἄχρι τῆς θύρας τῆς καλύβης της «Μὲ δίδεις τὴν ἄδειαν νὰ ἔλθω ἐνίοτε εἰς ἐπίσκεψίν σου;»

«Καὶ εἰς ποῖον ἄλλον ἢ εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν μουθὰ ἦναι πάντοτε ἀνοικτὴ ἡ θύρα μου;» εἶπεν ἀθῶως ἡ νέα τείνασα ταυτοχρόνως τὴν χεῖρά της πρὸς τὸν Ἰωάννην ὅστις θλίψας αὐτὴν ἐπὶ τῶν χειλέων του ἀπῆλθε.

Φθὰς οἴκαδε εὔρε τὴν Γερτρούδην λίαν ἀνήσυχον διὰ τὴν ἀργοπορίαν του. «Ὦ! τέκνον μου!» ἀνέκραξε, «ποῦ ἦσο, καὶ τί δηλοῦν αὐταὶ αἱ κηλίδες αἵματος ἐπὶ τοῦ ἐπενδύτου σου.» Ὁ Ἰωάννης ἐμειδίασεν. «Ἡσύχασε μῆτερ· τὸ αἷμα τοῦτο δὲν εἶναι ἰδικόν μου, ἀλλ' ἐχθροῦ τὸν ὁποῖον ἐφόνευσα.»

Καὶ τῇ ἐδιηγήθη πάντα τὰ διατρέξαντα· μὴ ἀποσιωπήσας τὰ αἰσθητά θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἅπερ τῷ ἐνέπνευσεν ἡ παρ' αὐτοῦ ἐλευθερωθεῖσα. «Εὐχαρίστησον τὸν Θεόν, τέκνον μου» εἶπεν ἡ γραῖα· «ὅτι ἡ ἐκλογή σου ἔπescen ἐπὶ ἀντικειμένον τοσοῦτον ἐπαξίου. Συχνάκις ἤκουσα νὰ ἐπαινοῦν τὴν ὠραιότητα καὶ ἐνάρετον φιλοπονίαν τῆς Μαργαρίτας· οἱ γείτονές της τὴν ἀποκαλοῦσι *«Μαργαρίτην τῆς Καμπάνης»*.

Ἡ φιλόστοργος μάμμη διενόηθη ὅτι ἡ κόρη ἐκείνη ἦτο ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀναίσθητος εἰς τὰ θέλητρα τοῦ τέκνου της· καὶ τῶνόντι τὰ γεγονότα ἀπέδειξαν ὅτι δὲν ἠπατάτο. Ἡ Μαργαρίτα, ἕνεκα τῆς εἰλικρινοῦς ἀθωότητός της δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποκριθῇ τὴν φιλάρεσκον πρὸς ἐκεῖνον ὅστις εἶχε ῥιψοκινδυνεύσει τὴν ζωὴν του δι' αὐτὴν· ὅθεν τοῦ γάμου των τὰ προοίμια, ταχέως διετάχθησαν.

Τὴν προτεραίαν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐμελλον νὰ προκηρυχθοῦν οἱ ἀρραβῶνές των, ἤχος τυμπάνου ἠκούσθη ἐν τῇ εἰρηνικῇ τῆς Καμπάνης κοιλάδι, καὶ ὁ νομάρχης ἐκήρυξε τὴν εἰς τὸν στρατὸν ἀπαγωγὴν τῶν νεοσυλλέκτων. Ἄθλιος Ἰωάννης! τὰ

ὄνομά του ἦτο μεταξὺ τῶν πρώτων ἐκλεχθέντων, καὶ τὴν σιγμὴν ἐκείνην, ἡ εἶδησις τὸν ἀφήκε σχεδὸν ἀναίσθητον. Μ' ὅλα ταῦτα εἶχε μάθει νὰ ἦναι πιστὸς εἰς τὰ χρέη του, καὶ ἠσύχως τὰς ἀναγκαίας προπαρασκευὰς ποιησάμενος, ἔλαβε κατὰ μέρος τὴν μνηστὴν του καὶ τῇ εἶπεν. «Ἄκουσόν με, Μαργαρίτα. Ἰπescχέθης νὰ ἦσαι ἰδική μου. Ἐγὼ ἀναχωρῶ ἐπὶ ὀλίγους μῆνας, πιθανῶς δὲ καὶ διὰ παντός· εἶναι δίκαιον λοιπὸν ν' ἀναλάβῃς τὴν ἐλευθερίαν σου, ὅθεν σοὶ δίδω τὴν ἄδειαν ν' ἀποσύρῃς τὴν ὑπόσχεσίν σου.

«Καὶ ἐγὼ» εἶπεν ἡ κόρη «δὲν θέλω νὰ τὴν ἀποσύρω» εἶτε συναντηθῶμεν πάλιν ἐδῶ, Ἰωάννη, εἶτε εἰς τὸν καλλήτερον ἐκείνον κόσμον, πρὸς τὸν ὁποῖον, ὡς πέποιθα, ἀμφοτέρω ἀποβλέπομεν, μετ' οὐδενὸς ἄλλου πλὴν σοῦ θέλω συζευθῆ.

Ὁ νεανίας ἐθλίψε τὴν χεῖρά της ἐν σιγῇ. «Ἄλλ' ἡ μάμμη μου», εἶπε τέλος ἐκεῖνος, ἐν ᾧ δύο δάκρυα κατέσcaζον ἐπὶ τῶν παρειῶν του. «εἶναι γραῖα, ἀσθενής, καὶ ἀνίκανος νὰ ἐργασθῇ πρὸς συντήρησίν της.»

«Ἡ μάμμη σου, Ἰωάννη», τὸν διέκοψεν ἡ Μαργαρίτα, «δὲν θέλει εἶναι ἀπὸ τοῦδε καὶ ἰδική μου; Ἐν ὅσῳ ὁ Θεὸς μοι χορηγῇ ἀρκετὴν δύναμιν ὅπως ἐργασθῶ, ἡ μήτηρ μας δὲν θέλει στρεῖσθαι στέγης καὶ περιποιήσεως.»

Καὶ τοιουτοτρόπως, μετ' ἀμοιβαίων εὐλογιῶν, καὶ προσφιλῶν δακρύων ἀπεχωρίσθησαν.

Ὁ Καῖσαρ ἠκολούθησε τὸν κύριόν του εἰς τὸν πόλεμον· καὶ ἡ Γερτρούδη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἰωάννου, ὑπῆγε νὰ κατοικήσῃ μετὰ τῆς Μαργαρίτας. Ἡ γραῖα διεύθυνε τὰ τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ἡ νέα ἐκόμιζεν εἰς τὴν ἀγορὰν τὸ γάλα, τὸ βούτυρον, τὰ ὠὰ καὶ τὰς ὄρνιθάς της.

Τὸ ἐσπέρας, ἐν ᾗ ἀμφοτέρω ἐκάθηντο νήθουσαι, ἡ συνομιλία των φυσικῶς ἐστρέφετο περὶ τὸν Ἰωάννην, «Ποῦ νὰ ἦναι τώρα; τί νὰ κάμνῃ, ἐν ᾗ ἡμεῖς ὀμιλοῦμεν περὶ αὐτοῦ;» Ἐνίοτε αἱ ἀνησυχίαι των κατηνάζοντο ἀπὸ ἐπιστολὴν τινα τοῦ Ἰωάννου, μεστὴν ἐλπίδος καὶ τρυφερότητος, ἀλλ' ἐπὶ τέλους παρέλαβον μίαν ἥτις ἐπηύξησε τὴν λύπην των. Ἐστέλλετο ἐξ Ἀλγερίας, καὶ δι' αὐτῆς ὁ Ἰωάννης τὰς ἐπληροφῶρει ὅτι τὸ τάγμα του εἶχεν ἀποβιβασθῆ εἰς τὴν Ἀφρικὴν, καὶ ἐμελλεν αὐθωρεῖ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς πόλεως τῆς Ζαάτης, ἐνθα Ἄραβες στασιασταὶ εἶχον

συναθροισθῆ και δχυρωθῆ. Ἀνεμένετο δὲ δεινὴ τις μάχη, καθότι οἱ ἐπαναστάται ἦσαν γνωστοὶ διὰ τὴν ἀκατάβλητον θηριωδίαν των. Πρὸς τοιαύτας θλιβερὰς εἰδήσεις αἱ δύο γυναῖκες ἀνεύρον εἰς τὴν θρησκείαν τὴν μόνην παρχμυθίαν των, — ἐναποθέτουσαι τὸν προσφιλῆ των εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν και φροντίδα. Καθ' ἡμέραν ἡ Μαργαρίτα πορευομένη εἰς τὴν πόλιν ἐσαμάτα συνήθως ἐπί τινα λεπτὰ εἰς τὸ μέρος ἔνθα εἶχε τὸ πρῶτον συναντηθῆ μετὰ τοῦ μνηστῆρός της, και ἔνθα κατὰ τὰς εὐτυχεῖς τοῦ ἔρωτός των ἡμέρας, ὁ Ἰωάννης εἶχε κατασκευάσῃ ἀγροικικὸν θρανίον. Ἡ Μαργαρίτα ἐγονυπέτει παρὰ τῷ ἀπλῶ ἐκαίῳ μνημοσύῳ και θερμῶς προσήχετο, οὐδέποτε δὲ ἀνηγείρετο ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὸν δρόμον της, χωρὶς νὰ αἰσθάνηται ἰσχυροτέρα και τολμηροτέρα.

Τὸ ἑσπέρας κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν της, ἡ πρώτη ἐρώτησις ἦν ἀπέτεινε τῇ Γερτρούδῃ ἦτο, «ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης;» Ἡ δὲ πρεσβυτικὴ σιωπηλῶς τὴν κεφαλὴν ἔνευε μὲ ὕφος ἀπελπιστικόν, σημαῖνον «ὁ Ἰωάννης δὲν θέλει μᾶς γράψῃ πλέον».

Ἡμέραν τινὰ, ἐν ᾗ ἡ Μαργαρίτα ἐπέστρεφεν ἀπὸ κατελήφθη καθ' ὁδὸν ὑπὸ βιαίας λαίλαπος. Δὲν ὑπῆρχε καταφύγιον πλησιέστερον τῆς καλύβης της, ὅθεν μὲ σταλάζοντα ἐνδύματα και σχεδὸν ἀποτυφλωθεῖσα ἐκ τῆς ὀρμῆς τῆς βροχῆς ἐτάχυνεν οἴκαδε. Τί δὲ εἶδεν ἐκεῖ; Κεραυνόπληκτον σωρὸν φλογοδόλον περιστοιχοῦμενον ὑπὸ κατατρομασμένου ὀμίλου χωρικῶν.

«Μῆτερ!» ἀνέκραξε πηδῆσασα πρὸς τὰ πρόσω «ποῦ εἶσαι!»

Κραυγὴ ἀγωνιώδης, ἐκ τῆς καιομένης καλύβης ἐξερχομένη, ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἀπάντησις.

«Θάρρος, μῆτερ! ἢ σὲ σώζω ἢ ἀποθνήσκω».

Και πρὶν ἢ οἱ ἐκπεπληγμένοι θεαταὶ φθάσωσιν ἐν καιρῷ νὰ τὴν ἐμποδίσωσιν, ὤρμησεν ἐντὸς τῶν φλογῶν. Μετὰ παρέλευσιν λεπτοῦ ὅπερ ὑπῆρξεν αἰὼν κατατροχούσης ἀβεβαιοῦτητος διὰ τοὺς παρεστῶτας, ἡ Μαργαρίτα ἀνεφάνη σύρουσα τὸ σεβαστὸν ἄχθος της, και διὰ τοῦ σώματός της προασπίζουσα αὐτὸ κατὰ τῶν φλογῶν. Εἶχε μόλις παραδώσῃ τὴν γραῖαν εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν χωρικῶν οἵτινες ἦσαν ἤδη ἔτοιμοι νὰ τὴν δεχθῶσιν, ὅτε ἡ ἥρωϊκὴ νεάνις ἔπεσεν ἀναίσθητος χαμαί.

Ὅτε ἠνέωξε τοὺς ὀφθαλμοὺς «ἐξηκολούθησεν ὁ ἐφημέριος» ἦτο εἰς ἐν δωμάτιον τῆς οἰκίας μου ἔνθα εἶχον προστάξῃ νὰ τὴν μεταφέρουν. Ἡ Γερτρούδῃ και ἐγὼ τρεῖς ἡμέρας και νύκτας ἠγρυπνήσαμεν παρὰ τῇ κλίνῃ της, ἀναμένοντες ν' ἀναλάβῃ τὰς αἰσθήσεις της. Ἡ πρώτη αὐτῆς ἀντίληψις ὑπῆρξεν αἴσθημα καυστικοῦ πόνου κατὰ τὸ πρόσωπον. Ἐφερε πρὸς αὐτὸ τὴν χεῖρά της και εὔρεν ὅτι τοσοῦτον ὑπὸ ἐπιδέσμων περιείχετο, ὥστε μόνον τὸ στόμα και οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἐλεύθεροι. Κραυγὴ ἐξέφυγεν ἐκ τῶν χειλέων της. «Ἦ ἐνθυμοῦμαι τὴν καταϊγίδα, — τὰς φλόγας — εἶμαι ἀσχημισμένη ἐπὶ ζωῆς δὲν ἔχει οὕτως;»

Ἡ Γερτρούδῃ και ἐγὼ ἐσιγῶμεν. Ἡτο ἀληθέστατον τὸ διαβρωτικὸν στοιχεῖον, ἀπὲν ἀνέπαφον τὸ σῶμά της, τὸ προστατευόμενον ὑπὸ τῶν βεβεργμένων ἐνδύματων της, εἶχε καταμανῆ ἐπὶ τοῦ προσώπου της. Τὸ ὥραϊον τῶν χαρακτῆρων της, και τὸ ἀβρὸν τῆς χροιάς της, χάριν τῶν ὀποίων εἶχεν ἀποκτήσῃ τὸ εὐχάρι παρωνύμιον «*Μαργαρίτου τῆς Καμπάρης*», εἶχον ὀλοσχερῶς κατασραφῆ. Ὁ ἰατρὸς ὅστις μέχρι τοῦδε δὲν εἶχε κρίνει εὐλογον ν' ἀφαιρέσῃ τοὺς ἐπιδέσμους, ἐγνωμοδότησεν ὅτι πρὸ τῆς ἀφαιρέσεως αὐτῶν δὲν ἠδύνατο ν' ἀποφανθῆ περὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἀσχημισμοῦ, ἀλλ' ἦτο βέβαιον ὅτι ἐμελλε νὰ ἦναι μέγιστος. Ἡ σιωπὴ μας και τὰ δάκρυα, τὰ ὀποῖα δὲν ἠδυνάμεθα ν' ἀναστειλωμεν, ἐμαρτύρησαν εἰς τὴν ἀθλίαν κόρην τὴν δυστυχίαν της. Ἐκεῖνη δὲ ὑψώσασα τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς οὐρανὸν μὲ περιπαθῆ ἐγκαρτερήσεως ἔκφρασιν, εἶπε «Τοιοῦτον εἶναι τὸ θέλημά σου, Θεέμου· ἀλλ' εἴθε δὲ Ἰωάννης νὰ μὴ μὲ ἰδῆ! εἰς τοιαύτην κατάστασιν».

«Ὁ Ἰωάννης!» ἐπανέλαθεν ἡ Γερτρούδῃ «Θέλομεν ταχέως τὸν ἐναγκαλισθῆ».

«Ἐρχεται;»

«Ἐντὸς δέκα ἡμερῶν — ἰδέ το σὺ ἡ ἰδία.» Καὶ ἐνεχείρησε τῇ Μαργαρίτῃ ἐπιστολὴν, ἣν ἐκεῖνη μετὰ ζέσεως ἀνέγνω. Ἡτο γεγραμμένη διὰ χειρὸς ἐνὸς τῶν συστρατιωτῶν του, και τὰς ἐπληροφῶρει ὅτι ὁ Ἰωάννης ὅστις εἶχε καιρῶς πληρωθῆ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ζαάτικης, ἦτο τώρα εἰς τὸ νοσοκομεῖον ὑπὸ ἀνάρρωσιν· εἶχε λάβει ὡς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του τὸν Σταυρὸν τῆς Τιμῆς, τὴν ἀπόλυσίν του, τὴν ἀντιμισθίαν του, και ἐντὸς δέκα

ἡ δώδεκα ἡμερῶν τὸ πολὺ, ἔμελλε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς ἡ Μαργαρίτα ἔπεσεν εἰς ῥεμβασμὸν, ἀφ' οὗ μῆτε αἱ προσφιλεῖς τῆς Γετρούδης θωπεῖαι, μῆτε αἱ πρὸς παρκαμθίαν αὐτῆς προσπάθειάιμου, ἤρκεσαν νὰ τὴν ἐξαγάγῃσιν.

« Ἄχ! κύριε, εἶπε » τέλος ἐκείνη « δὲν ἐκτιμῶ τῇ ἀληθείᾳ τὴν ὠραιότητα χάριν τῆς ἀξίας της— ἀλλὰ πῶς θὰ δυνηθῇ ὁ Ἰωάν- νὰ μὲ ἀγαπήσῃ ὅταν μὲ ἴδῃ εἰς τοιαύτην κατάστασιν; »

Κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν εἰσῆλθεν ὁ χειρουργὸς καὶ ψύσας τὸν σφυγμὸν τῆς ἀσθενοῦς του, ἤρξατο ἡσύχως ἄφαιρῆ τοῦ ἐπιδέσμου.

Μόλις ἡ Μαργαρίτα ἠσθάνθη τὰς πληγὰς της γυμνάς, ἐζήτησε κάτοπτρον.

« Ὄχι, ἀκόμη, κόρη μου ὄχι σήμερον » εἶπεν ὁ ἰατρός. Ἐπειράθη νὰ ἐγείρῃ τὰς χεῖράς της ὅπως ἐγγίξῃ τὸ πρόσωπόν της, « Κρατήσατε τοὺς βραχίονάς της » ἐφώναζεν ὁ χειρουργὸς πρὸς ἐμὲ καὶ τὴν πρεσβύτιδα. Οὕτω καὶ ἐπράξαμεν, ἀκουσίως ἀποτρέψαντες, τὰ βλέμματα ἐκ τῶν ἐξοιδημένων καὶ ἡρωτηριασμένων ἐκείνων χαρακτήρων, τῶν ἄλλοτε τοσοῦτον ὠραίων.

Ἡ Μαργαρίτα εἶδε καὶ ἐνόησε τὸ κίνημά μας. « Δὲν ἔχει οὕτω κύριε; » εἶπεν ἡσύχως πρὸς με· « δὲν θὰ τῷ ἀποβῇ ἀδύνατον νὰ μὲ ἀγαπήσῃ! »

Παρῆλθον ἑννέα ἡμέραι· αἱ πληγαὶ ἠλλάζοντο τακτικῶς καὶ εἶχον σχεδὸν συνουλωθῆ. Κατὰ τὴν δεκάτην ἡμέραν ἔμελλε νὰ ἔλθῃ ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ὀμιλῇ περὶ αὐτοῦ. Ἐνώρως τὸ πρωῒ ἡ Μαρία ἠγέρθη καὶ ἠτοιμάσθη νὰ ἐξέλθῃ· λέγουσα ὅτι ὁ περίπατος μὲ τὸν δροσερὸν ἀέρα ἤθελε τὴν ὠφελῆσῃ. Τῇ ἐπρότεινα νὰ τὴν συνοδεύσω.

« Ὄχι, σὰς εὐχαριστῶ, κύριε » εἶπεν ἐκείνη· « ἡ καλή μου μήτηρ μόνον θέλει ἔλθῃ μετ' ἐμοῦ. » Καὶ ἐξῆλθε, διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς, ἐλαφρῶς ἐπεριδομένη ἐπὶ τοῦ βραχίονος τῆς Γετρούδης, διὰ δὲ τῆς ἐτέρας φέρουσα μικρὰν δέσμην. Ἐπορεύθησαν πρὸς τὸ ἀγροικικὸν τοῦ Ἰωάννου θρανίον, βαδίζουσαι βραδέως καθότι ἡ Μαργαρίτα, εἰσέτι ὑπὸ ἀνάρρωσιν εὐρισκομένη, κατείχετο ὑπὸ μεγίστης ἀδυναμίας.

Μόλις ἐφθασαν, ἐκεῖ, ἡ Μαργαρίτα ἐγονυπέτησε; καὶ μετὰ βραχείαν καὶ σιωπηλὴν προσευχὴν ἐστράφη πρὸς τὴν Γετρούδην, καὶ

ἐναγκαλισθεῖσα αὐτὴν, εἶπεν « Εὐχθήτη τὴν θυγατέρα σου, ἀγαπητὴ μήτηρ, διὰ τὴν τελευταίαν φορὰν δὲν θὰ τὴν ἐπανίδῃς πλέον; »

« Τί ἐννοεῖς μὲ τοῦτο, κόρη μου; »

« Τὴν ἀλήθειαν. Ἀναχωρῶ. Θέλεις τὸν χαιρετήσῃ ἐκ μέρους μου, μήτηρ; καὶ θέλεις τῷ εἰπεῖ ὅτι ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη μου μὲ ὑπεχρέωσε νὰ φύγω. »

« Ἀλλ' ἀγαπητὴ μου » εἶπεν ἡ Γετρούδην παρεμποδίζουσα αὐτὴν « ἀδικεῖς τὸν Ἰωάννην· αὐτὸς ἔχει εὐγενῆ καρδίαν καὶ θέλει μά- λιστα σὲ ἀγαπήσῃ περισσότερον διὰ τὰς ἐντίμους ταύτας οὐλὰς, ὅταν μάθῃ ὅτι τὰς ἔλαβες ἵνα μὲ σώσῃς ἀπὸ φρικώδη θάνατον. »

« ἔχει εὐγενῆ καρδίαν » ἐπανέλαβεν ἡ κόρη « καὶ ἠξέρω ὅτι ἤθελε μὲ νυμφευθῆ καὶ προσπαθήσῃ νὰ μὲ κάμῃ εὐτυχῆ· ἀλλὰ πῶς ἤθελα ἐγὼ ὑποφέρει τὴν ἀποσροφὴν του, τὴν λύπην του; Ὄχι, ὄχι· θὰ ὑποφέρω ὀλιγώτερον, ὑποφέρουσα μόνη. »

Ταυτοχρόνως, εὐγνωσὸς τις ὕλακῆ ἠκούσθη καὶ μέγας λευκὸς κύων ὤρμησεν ἐκ τοῦ δάσους.

« Καίσαρι! » ἀνέκραξεν ἡ Γετρούδην « ποῦ εἶναι ὁ αὐθέντης σου; »

« Ἐδῶ εἶναι » ἀπήντησε τεταραγμένη τις φωνή! καὶ στρατιώ- της ἐπαρουσιάσθη κρατῶν τὴν ἄκραν σχοινίου, οὗ τινος ἡ ἐτέρα ἦτο δεδεμένη εἰς τὸ περιλαίμιον τοῦ Καίσαρος. « Μῆτηρ! εἶσαι σὺ ἐδῶ; Ποῦ εἶναι ἡ Μαργαρίτα; Διατί δὲν ἔρχεσθε νὰ ἐναγκα- λισθῆτε τὸν περιπλανώμενον τυφλόν σας; »

« Τυφλόν! » ἀνέκραξεν ἡ Μαργαρίτα καὶ προσηλώσασα τὰ βλέμματα ἐπὶ τοῦ μνηστήρος της εἶδεν ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐκα- λύπτοντο ὑπὸ ἐπιδέσμου.

Δὲν δύναμαι νὰ περιγράψω τὰς συγκινήσεις τῶν τριῶν ἐκεί- νων· ἀρκεῖ μόνον νὰ εἰπῶ ὅτι μετὰ ἀπίστευτον ἀριθμὸν περιπτυ- γμῶν ἡ Γετρούδην μετὰ τῶν δύο τέκνων της ἐπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκίαν μου, καὶ διηνώσαμεν εὐάρεστον ἐσπέραν.

Ἐδῶ ὁ ἐφημέριος ἔπαυσεν ὀμιλῶν, καὶ ἐγὼ νομίσας ὅτι εἶχε περάνει τὴν διήγησίν του. « Λοιπὸν » εἶπον « ὑποθέτω ὅτι ὁ τυ- φλὸς στρατιώτης καὶ ἡ μνηστὴ του, ἦτις ἐν τῇ διανοίᾳ του ἐ- θαλλεν εἰσέτι μὲ ὅλα τὰ νεανικά της θέλητρα, — ταχέως συν- εζεύχθησαν; »

« Πραγματικῶς » ἀπήντησεν ὁ ἐφημέριος. « Ἐγὼ τοὺς ἐσεφάη »

νωσα' ἀλλ' ἔχω καί τι πλέον περὶ αὐτῶν νὰ σᾶς διηγηθῶ. Οἱ χωρικοὶ δι' αὐθορμητοῦ συνδρομῆς ἀνέκτησαν τὴν καλύβην ἔνθα οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι ὑπῆγον νὰ κατοικήσουν. Διῆγον δὲ ἀνέτας τὸν βίον καὶ ὁ Ἰωάννης λίαν εὐθύμως ἔφερε τὴν ἀσθενείαν του προξενηθεῖσαν ὡς μ' ἐδιηγεῖτο ἐκ τῆς ἐκρήξεως ὑπονόμου. Ἡ διὰ τὴν σύζυγόν του σοργὴ ἠύξανεν ὀσημέραι, καὶ μ' ἔλα ταῦτα ἐφαίνετο προφανῶς ὅτι ἐκείνη δὲν ἦτο εὐτυχής. Εἶχε καταστῆ ἔρμαιον διηνεκοῦς μελαγχολίας, ἡ δὲ ὑγεία καὶ ἡ δύναμις της ἐπαισθητῶς ἐξησθενοῦντο. Ὁ παλαιὸς της φίλος, ὁ ἰατρός, τὴν ἐπεσκέπτετο καὶ τῇ διώριζε τὰ κατάλληλα φάρμακα, ἀλλὰ ματαίως. « Ἡ τέχνη μου εἶναι ἀνίσχυρος » εἶπεν ἐκεῖνος πρὸς με. « Τὸ σῶμα ἐκ συμπαθείας μόνον πάσχει ἢ ἔδρα ὅμως τῆς νόσου εἶναι ὀνοῦς. Προσπάθησον ν' ἀνακαλύψῃς ὅποιον μυστήριον τὴν κατατῆκει, διότι ἄλλως δὲν δύναμαι νὰ ἐγγυηθῶ διὰ τὴν ὑπαρξίν της ».

Οἱμοὶ! πῶς ἠδυνάμην νὰ μεταχειρισθῶ τῆς θρησκείας τὰς παραμυθίας εἰς περίρασιν, καθ' ἣν ἡ πάσχουσα ἐπέμενε νὰ μὲ ἀφήσῃ ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ; Ἄπαξ ἐφάνη διατεθειμένη νὰ μοὶ ἀνοίξῃ τὴν καρδίαν της, ἀλλὰ τοῦ Ἰωάννου κατὰ τύχην εἰσελθόντος εἰς τὸ δωμάτιον, ἐκείνη ἐσίγησεν· οὐδέποτε δὲ μετὰ ταῦτα ἠδυνήθην νὰ τὴν καταπέσω ὅπως μοὶ ὁμιλήσῃ ἐλευθέρως. Ἐντοσούτω ἡ ὑγεινὴ αὐτῆς κατὰσασις ἔγινεν ἀκροσφαλεσάτη, καὶ ὁ Ἰωάννης ὅστις τῶρα ἐννοεῖ τὸν κίνδυνόν της οὐδέποτε σχεδὸν ἀπεμακρύνετο τῆς κλίνης της. Ἡ δὲ Γερτρούδη, ὡς δύνασθε νὰ ὑπολάβητε, οὐχ ἦττον δι' αὐτὴν ἀνησύχει.

Μίαν ἐσπέραν, ἐν ᾧ ἐγὼ ἤμην εἰς τὴν καλύβην, ἦλθεν ὁ ἰατρός· καὶ ἐξετάσας τὴν ἀσθενῆ του, εἶπεν, ὅτι ἐὰν δὲν ἐλάμβανε χώραν ἰσχυρά τις ἀντίδρασις, ἡ Μαργαρίτα δὲν ἠδύνατο ἐπὶ πολὺ νὰ ἐπιζήσῃ. Πόσον ὑπῆρξαν ἐπίσημοι αἱ τὴν εἶδῃσιν ταύτην παρακολουθήσασαι στιγμαὶ! Ὁ ἄθλιος Ἰωάννης σπασμωδικῶς ἐδράξατο τῆς χειρὸς τῆς συζύγου του, ἐν ᾧ δάκρυα κατέρρεον ὑπὸ τοὺς ἐπίδεςμους τοὺς καλύπτοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς του.

« ἤρχισα νὰ παροτρύνω τὴν Μαργαρίταν διὰ μέσου τῆς θρησκείας, καὶ ὅταν τῇ ἐλάλησα περὶ τοῦ ἐλέους τοῦ Πλάστου, ἐξεφώνησεν « ἦ! ἔχω πλείστην ἀνάγκην ἐλέους καθότι μέγα βᾶρος καταθλίβει τὴν συνείδησίν μου ». Ἀκούσατε ἐξακολούθησεν ἀπο-

τεινομένη πρὸς ὅλους ἡμᾶς, « καὶ εἶπατέ μοι ἐὰν δύναμαι νὰ ἐλπίσω συγγνώμην ».

Παρὰ τῇ κλίνῃ της συναχθέντες περιεμένομεν ἐν σιωπηλῷ θαυμασμῶ. Ἡ Μαργαρίτα ἀνηγέρθη μικρὸν, καὶ ἐπερείσθη ἐπὶ τῶν προσκεφαλαίων τῆς κλίνης. Οἱ κάτισχνοι βραχιονόες της, ἡ λυτὴ κόμη της, οἱ συμπεπτωκότες αὐτῆς χαρακτῆρες, οἱ βαθυσκαφεῖς ὀφθαλμοὶ της, στίλβοντες ὡσεὶ δᾶς ἐξαπτομένη πρὶν τῆς παντελοῦς αὐτῆς ἀποσδέσεως, ἀπέδιδον χαρακτῆρα ἀνεκδιηγήτου ἐπισημότητος εἰς τὴν σκηνήν. Συνάψασα τὴν χειρὰ της μετὰ τῆς τοῦ συζύγου της, εἶπεν.

« Ἐνθυμείσαι, Ἰωάννη, ὅταν ἀπεχωρίσθημεν, ὅτι ὑπεσχέθημεν ἀλλήλοις ἀμοιβαίαν πίστιν; Ἡ καρδία μου ἦτο ἰδική σου, καὶ ἡ καρδία σου ἰδική μου. Φοβουμένη μὴ χάσω τὴν καρδίαν αὐτὴν, ἔπραξα μεγάλην ἁμαρτίαν. Ἐφαντάσθην ὅτι ἔμελλες ν' ἀποσρέψῃς τὸ βλέμμα σου ὅτε πρῶτον ἤθελες ἰδεῖ ἐκείνην ἥτις ἄλλοτε ἀπεκαλεῖτο « Μαργαρίτης » καὶ ἐν τῇ ἀγωνίᾳ, ἐν τῇ παραληρίᾳ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἔκραξα πρὸς Οὐρανόν. « ὦ! Θεὲ ἢ ἀπόδος μοι τὸ κάλλος μου, ἢ ἄς μὴ μὲ ἰδῇ ὁ Ἰωάννης! » Καθ' ἣν στιγμήν ὅμως ἐπρόφερα τὴν ἀσεβῆ καὶ ἐγωῖστικὴν ταύτην εὐχὴν μετενόησα πικρῶς, καὶ ἐκ καρδίας ἐπεθύμησα νὰ τὴν ἀποσύρω, νὰ τὴν ἀκυρώσω· ἀλλ' ἦτο ἀργά! Ἰωάννη! ἡ εὐχὴ εἶχεν εἰσακουσθῆ καὶ ἔκτοτε οὐδὲ στιγμήν εὐτυχίας ἐγνώρισα ».

« Καὶ τί » ἀνέκραξεν ὁ σύζυγός της « τοῦτο εἶναι τὸ μυρικὸν τὸ ὅποιον σὲ κατατῆκει; »

« Αὐτό! »

« Τότε, ζῆσον, ἠγαπημένη μου, καὶ ἔσο εὐτυχής· ἡ εὐχὴ σου δὲν εἰσηκούσθη ».

Καὶ λύσας τὸν ἐπίδεςμον τὸν καλύπτοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς του, ἐβυθίσθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς συζύγου του, καὶ περιεπτύξατο αὐτήν. Ἡ τὸν Ἰωάννην καταλαβοῦσα τύφλωσις φαίνεται νὰ ἦτο μόνον πρόσκαιρος. Ἰπὸ τὴν ἐπιτήδειον θεραπείαν τοῦ φίλου μας ἰατροῦ, ὃν ἐκεῖνος εἶχε συμβουλευθῆ κατ' ἰδίαν, ἤρχισε βαθμηθὸν ν' ἀναλάβῃ τὴν δύναμιν τῆς ὀράσεως. Τῆς Γερτρούδης ὅμως εἰπούσης αὐτῷ πόσον ἡ Μαργαρίτα ἔφριττε διαλογιζομένη ὅτι ἐκεῖνος ἔμελλε νὰ ἰδῇ τὸ πρόσωπόν της οὕτω ἀσχημισμένον, ἔκαμε γενναίαν ἀπόφασιν νὰ τηρήσῃ ἀπόκρυφον τὴν ἴασίν του

ἐπὶ τινὰ τοῦλάχιστον καιρόν. Τώρα ὅμως ἡ ἴασις αὐτῆ, αἰφνῶς δίδως ἐφανερώθη ἤτο ἄρα ἀργά; Ὁ ἰατρὸς ἐκέλευσεν ἡμᾶς ὄλους ν' ἀπομακρυνθῶμεν τῆς κλίνης καὶ λαβόμενος τῆς χειρὸς τῆς ἀσθενοῦς του ἐξήτασε τὸν σφυγμόν της· μειδίαμα πλήρες ἐλπίδων ἐπήνθησεν εἰς τὰ χεῖλη του.

«Φίλε μου,» εἶπεν ἐκεῖνος στραφεὶς πρὸς με· «ἡ ἐποχὴ τῶν θαυμασίων δὲν παρήλθεν ἀκόμη. Ἡ Μαργαρίτα ἰάθη!»

Ἐνταῦθα ὁ ἀγαθὸς ἐφημέριος ἐπαύσατο ὁμιλῶν· καὶ μετὰ μικρὸν ἠρώτησα «Καὶ ἦτο τῶντι ἡ Μαργαρίτα τόσῳ πολὺ ἀσχημισμένη;»

«Θέλεις τὸ κρίνει ἰδίοις ὄμμασι.»

Προέβημεν, καὶ ταχέως ἐφθάσαμεν εἰς καθάριον καὶ εὐπρεπῆ καλύβην, ἔχουσαν κατὰ μέτωπον ὠραίαν ἀναδενδράδα. Γραῖα τις ἴστατο παρὰ τῇ φλιᾷ τῆς θύρας νήθουσα· καὶ νέα γυνὴ παρ' αὐτῇ ἐφ' ἔδρας καθισμένη ἐθήλαζε κοράσιον. Χάριεν ἦτο τὸ σχῆμά της· τὸ δὲ πρόσωπόν της, καὶ τοι μὴ εὐμορφον, δὲν ἦτο ὅμως διόλου ἀπωστικόν. Εὐκόλον ἦτο ὡσαύτως νὰ διακρίνη τις ἐν μέσῳ οὐλῶν τὰ ἴχνη ἐξαισίας καλλονῆς. Γλυκεῖα ἔκφρασις γαληνιαίας τρυφερότητος ἐπεχέετο ἐπὶ τῶν χαρακτήρων της, ἐν ᾧ προσέβλεπε τὴν κόρην της, ἥτις κατὰ τὴν γνώμην μου ἀπέξημιού τὴν μητέρα διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς καλλονῆς της.

Ὁ ἐφημέριος προὐχώρησε βήματά τινα.

«Καλημέρα, Μαργαρίτα,» εἶπεν ἐκεῖνος.

«Καλημέρα, κύριε» ἀπήντησεν αὐτῇ, προσβλέψασα τὸν ἐφημέριον μὲ λάμπον μειδίαμα.

«Τί κάμνει σήμερον ἡ μικρὴ σου;»

«Ἐξαίρετα» εἶπεν ἡ εὐτυχὴς μήτηρ, ἀνεγείρασα τὴν κόρην εἰς τὰς ἀγκάλας της, καὶ ὑποδεικνύουσα τὰς ῥοδόχρους παρειάς της.

«Πολὺ καλὰ, Μαργαρίτα,» ἀνέλαβεν δ' ἀγαθὸς γέρον, λαβὼν εἰς τὰς ἀγκάλας του τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ἄθῳον πλάσμα, καὶ κατασπασάμενος τὸ ἀπαλὸν μέτωπόν του· «δύναμαι νὰ ὑποθέσω ὅτι ἡ κόρη αὐτῆ εἶσαι σὺ ἡ ἰδίᾳ καθὼς σ' ἐνθυμούμαι τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν σ' ἐβάπτισα. Ἐ! δὲ, ἡ κοιλὰς τῆς Καμπάνης δὲν ἔχασε τὸν μαργαρίτην της ἐπειδὴ ἀνεῦρεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀξιεράστον κόρην σου.»

(Ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ)

Γ. Λάρος Πέκος.